नपत्रयोत्रपारंपर्य्याच्चवर्गाश्चक्रोनत्वानित्रापूकः समानोवरोयेषांतेसमानवर्गाः सवर्णश्चैतेनेतिसवर्णनं ... भागाः विशेषोत्र
विषयेपतिरेवछेदः सं सत्वेनसंभावितः समच्छेदराशीनांसजातीकरणमुच्यतइमर्थः १ अंशाराशेरन्येकांशजातिः राशयश्चांशानांभ
गाइतिद्वितीया अंशांशानांभागैरनुबन्धइतितृतीया अंशांशानांभागैस्तदंशैर्वाहारितोराशिरितिचतुर्थी एताःभागजातिर्ययप्रास
वानिराशयश्चजातोसवर्णीकरणमूत्रछेदमेकं अन्योन्येत्यादि ३ हरोभाजकः अंशाशाद्वोभाजकाशेज्ञापकः भाज्यस्याशात्मक
त्यात ४

ली॰ व॰ १२६ । ५८६ ६२ ५१ । ६५ । ३ १२५ । क्रमाल्लब्धानि मूलानि ।
। ६ । २ ३ ।। १२५ इति घनमूलं ॥ इति परिकर्माष्टकं ॥ अ
थ भागजातौ करणसूत्रं वृत्तं ॥ अ
न्योन्यहाराभिहतौ हरांशौ राश्योः समच्छेदविधा
नमेवं ॥ मिथो हराभ्यामपवर्तिताभ्यां यद्वा हरांशौ सुधि
यात्र गुण्यौ ॥ १ ॥ उदाहरणम् ॥ रूपत्रयं पंचलवस्त्रिभा
गो योगार्थमेतान्वद तुल्यहारान् ॥ त्रिषष्टिभागश्च
चतुर्दशांशः समच्छिदौ मित्र वियोजनार्थं १ न्या
सः । ३ । १ । १ । जाताः समछेदाः । ४५ । ३ । ५५ । योगे जाताः
। ५३ । वियोजनार्थं न्यासः । १ । १ । समवर्तिताभ्यां हारा
भ्यां । ८ । संगुणितौ जाता समछेदौ । २ । ९ अथवा वियोगे च

१२६ । १२६

द्वि। उदाहरणं। २७। घना १९६८३। घनानां मूलं। अंत्यात् घनतः घनं विशोध्य एकत्रांतेन मूलं। पृथक्स्थस्य पदमस्य कृत्यात्रिघ्न्याऽऽद्यं विभजेत्। पंक्त्यांन्यस्त। ११९६८३। शेषं। ४ पदं। २। अस्य कृतिः ४ त्रिघ्नाः। २। फलं। ७। कृतिः ४९। अंत्यानिघ्नी। ९८। त्रिघ्नी २९४। घनं ३४३। प्रथमात् फलस्य घनं। १२९५३१२५। अत्यात् घनं घनाद्विशोध्य। १९५३१२५। पृथक्स्थं। १। कृत्या। १। त्रिघ्न्या। ३ फ। ५। तत्कृतिः ४। त्रि। ४।
क्रमा। न्यसेत्पंक्त्या। १२५। १२५। तत्त्व — कस्य घन — कृतिः। १४४। अंत्यानिघ्नीति त्रिघ्नी। ४३२। घना। ५। कृतिः।

५४· खंडघने १६४१२२५ बेयन २८९ युतो जातोघनः ७२९
अथवाराशिः २७ अस्यखंडे २·७ आभ्यांराशि २७ हं
तः २७८· त्रिघ्न ११३४· खंडघने ८···१२४६ कोन ८२४६
युतोजातोघनः १९६८३ अथवाराशिः ९ अस्यमूलं ३
अस्यघनः २७ अस्यवर्गोजातोनवानांघनः ७२९
एवंसर्वत्र· इतिघनः अथघनमूलेक २२॥ सूत्रंवृत्तं
यम्· आद्यंघनस्थानमथाघनेद्वे पुनस्तथांत्यात् घन
तोविशोध्यं॥ घनंपृथक्स्थंपदमस्यकृत्यात्रिघ्न्यात्तदा
द्यंविभजेत्फलंतु २ पंक्त्यांन्यसेत्तत्कृतिमंत्यनिघ्नीं त्रि
घ्नीत्यजेत्तत्प्रथमात्फलस्य घनंतदाद्याद्घनमूलमेवं
पंक्तिर्भवेदेवमतःपुनश्च २ एवंघनानांमूलार्थं [illegible] ॥

। अंत्यानिघ्नी
· २·· त्रि —
१२२५· १२५
घनं· १२५४
मूलं· १२२५
मूलम्

लीला. व.

वंधे चलवापवाहे तलस्य हारेण हरं निहत्यात् स्वांशाधिकोने न युतेन भागा

५

न् उदाहरणम् सांघ्रिद्वयं त्र्यंशयंघ्रिकी द्रगुहि स्ववर्णितं जानास्यंशानु

न्यासः

बंधं चेत्तथाभागापवाहनं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ स्ववर्णितेज्ञोत्तं ६ ११ ॥ अथान्यदुदाहरणं ॥

अंघ्रिः स्वत्र्यंशयुक्तः स निजदलयुतः कीदृशः कीदृशोऽत्र्यंशघ्रौ ॥ न्यासश्चा ॥

हीनौ तदनु च रहितौ तौ त्रिभिः सप्तभागैः अर्धं स्वाष्टांशहीनं नवभिरयं युतं

सप्तमांशैः स्वकीयैः कीदृक् स्याद् ब्रूहि वेत्सि त्वमिह यदि सखे भागानुबंधापवा

हौ ॥ न्यासः ॥

१	२	१
४	३	२
१	२	१
७	५	८
८	७	८
७	३	७
३	३	३

अपवर्तिताङ्कजातान्क्रमेण १।१।१। ।२।३।१। इति जाति ॥

चतुष्टयं ॥ अत्र भिन्नसंकलितव्यवकलितनये ॥ करणसूत्रं छेदाङ्कघ्न

२ स्यस्वोपरि ॥ छेदांक तुल्यांकेन ॥ १२।५६।१२

२४।२६।८।१२

भिन्नानां त्वच्छेदभेदभक्तानां राशीनां संयोजनवियोजनयोः १

प्रकृत्यभागाय स्यांसा प्रभागा चासां जातिः प्रभागजातिस्तस्यां सूत्रं १ भागानामपि यत्र प्रभागास्तत्र भागा भागैर्भाजका भाजकैर्गुणनीयाः ॥ एतेभ्यो भागानां तद्भागानां च सजातीयत्वं भवति २ अनुपश्चाद्बध्नातीत्यनुबंधः भागैः कृत्वा नुबंधो यस्यां सा भागानुबंधजातिः भागसंयोजनमित्यर्थः अपवाहनमपवाहः शोधनं भागानामपवाहो यस्यां सा भागापवाहजातिः तयोः ८ छेदे भाजके हतनां गुणितं येषामिति छेदघ्नरूपाणि तेषु लवा अंशा धनमृणं वा क्रमेण कर्त्तव्याः यद्येकस्यांशा अधिका ऊना वा स्युः

॥३॥ इति भागजातिः ॥ अथ प्रभागजातौ करणसूत्रं वृत्तार्द्धं ॥ लवा लवघ्नाश्च हरा हरघ्ना भागप्रभागेषु सवर्णनं स्यात् ॥ उदाहरणम् ॥ द्रम्मार्द्धत्रिलवद्वयस्य सुमते पादत्रयं यद्भवेत्तत्पंचांशकषोडशांशचरणः संप्रार्थितेनार्थिने दत्तो येन वराटिकाः कति कदर्येणार्पितास्तेन मे ब्रूहि त्वं यदि वेत्सि वत्स गणिते जातिं प्रभागाभिधां ॥ न्यासः ॥ १/१ । १/२ । २/३ । ३/४ । १/५ । १/१६ । १/४ । सवर्णिते वराटिका जातं १/१२८० एका वराटिका दत्ता ॥ इति प्रभागजातिः ॥ अथ भागानुबंधभागापवाहयोर्जातौ करणसूत्रं सार्द्धवृत्तं छेदघ्नरूपेषु लवा धनर्णमेकस्य भागा अधिकोनकाश्चेत् ॥ स्वांशाधिकोने खलु यत्र तत्र भागानु

एतदुक्तं भवति भागानुबंधजातौ हरेण गुणितं रूपं अंशाः संयोज्याः अपवाहजातौ वियोज्याः १

जातं द्र १/१२८०

शून्ययोगे योऽयमस्य न नाशो न वृद्धिरित्यर्थः। कादिवाधिका शून्यं खं भवतीव वर्गे शून्यं न घनराशित्वाच्छून्ये न गुणितं शून्यमेव स्यात्। अथ शू
न्येन भाजितो राशिः खंहरो यस्य तथाभूत एव स्यात्। एतदुक्तं भवति शून्येन भाजकेन लब्धं शून्यमेव शेषराशिः। परं खहरः शेषो नः पातितः पर्तव्य एवा
शून्यात्मका एवेति खं गुणो यस्यासौ खगुणो राशिः। खस्य गुणा इति वा खगुणाः। खं शून्यमेव स्यात् खशून्याय च्छेषमूर्यादि योगेन तस्यैव शेषस्य
यो विधिर्योजनं वा भिन्नव्यवकलिते खगुणश्चिन्त्यो यथा खगुणोऽशून्यमपि राशिर्यदि तथा शून्योद्वियोजने शून्यमेवातिष्ठतीति यस्माद्राशिः शू
न्यगुणकः ? नन्तस्यैव शून्यच्छेदकता राशि तत्तकत्वापेहास्थित एव स्यात् नतेषु गुणात्वात् ... शून्यस्य शून्यमेव खहरः स्यो

ली० व० तलब्धफलं। १/२। इति भिन्नभागहारः॥ अथ भिन्नवर्गादौ करणसूत्रं
वृत्तार्द्धम्॥ वर्गकृती घनविधौ तु घनौ विधेयौ हारांशयोरथ पदे च पद
प्रसिद्ध्यै॥ उदाहरणं॥ सार्द्धत्रयाणां कथयाशु वर्गं वर्गात्ततो वर्गप
दं च मित्र॥ घनं च मूलं च घनात्ततोपि जानासि चेद्वर्गघनौ विभिन्नौ
॥ न्यासः॥ ३ १/२ ॥ सवर्णितं। ७/२। अस्य जातो वर्गः ४९/४ अतो लब्धं मू
लं ७/२ अथवास्य जातो घनः ३४३/८ अतो लब्धं घनमूलं ७/२ इति भिन्न
परिकर्माष्टकं॥ अथ शून्यपरिकर्मसु करणसूत्रं वृत्तद्वयं॥
योगे खं क्षेपसमं वर्गादौ खं खभाजितो राशिः॥ खहरः स्यात्खगुणः
खं खगुणश्चिन्त्यश्च शेषविधौ॥ १॥ शून्ये गुणके जाते खं हारश्चेत्पुन
स्तदा राशिः॥ अविकृत एव ज्ञेयस्तथैव खेनोनितश्च युतः॥ २
॥ उदाहरणं॥ खं पंचयुग्भवति किं वद खस्य वर्गं मूलं घनं यत

दिति ८
संकलितादिषु १
=
वर्गे वर्गपदे
घने घनपदे
च ८
तथैव शून्येनो
नितो धनराशि
विकृतो भव
ति अत्र चकार
द्वयं संकलि
ते व्यवकलि
तयोर्व्यस्तयो
समस्तयोगेऽपि रा
शिरविकृतो भव
तीति सूचयति

तुल्याहरा छेदा येषां तादृशानामंशानां योगो वा कर्तव्यः एतदुक्तं भवति व्यवहारसिद्धौ इदं प्रागुक्तविधिनादौ पूर्वसूत्रेणासदृश छेदत्वे कृते पश्चात् योगोंतरं वा कर्तव्यं छेद आदौ कल्पं तुल्यं हारं दीप्यत्याह कल्प्यो हरो तन्त्र (तस्मात्

अंके १।४४। ५॥ षड्विंशतिः २६ पद्मनि ... छेदद्यस्य पूर्वव्याप्तिः

१।२।१

गुणाकतुल्यादि ... परस्पर गुणितं गुणाकतु ... छेद योघातिनभक्तो पश्च घं तद्भिन्न गुणनेक

योगोंतरं तुल्यहरांशकानां कल्प्यो हरो रूपमहारराशेः ॥ उदाहरणं ॥ पंचांशपा
दत्रिलवार्द्धषष्ठानेकीभवान्ब्रूहि सखे ममाशु ॥ एभिश्च भागैरथ वर्जितानां
किंस्यात्त्रयाणां शेषः ॥ ३ ॥ इति भिन्नसंकलितव्यवकलिते ॥ अथ भिन्न
गुणने करणसूत्रं वृत्तार्द्धं ॥ अंशाहतिश्छेदवधेन भक्ता लब्धं विभिन्ने गुणने फ
लं स्यात् ॥ उदाहरणं ॥ सत्र्यंशरूपद्वितयेन निघ्नं ससप्तमांशद्वितयं भवेत्किं
॥ अर्द्धं त्रिभागेन हतं च विद्धि दक्षोऽसि भिन्ने गुणनाविधौ चेत् ॥ ५ ॥ न्यासः ॥
२।१।३ २।१।७ सवर्णिते गुणिते च जातो ५।१ इति भिन्नगुणनं ॥ अथ भिन्न
भागहारे करणसूत्रं वृत्तार्द्धं ॥ छेदं लवं च परिवर्त्य हरस्य शेषः
कार्योऽथ भागहरणे गुणनाविधिश्च ॥ उदाहरणं ॥ सत्र्यंशरूपद्वि
तयेन पंच त्र्यंशेन षष्ठं वद मे विभज्य ॥ दर्भीयगर्भाग्रदलेन चार्द्धं
छिन्नं दलं ते न भिन्नहृतौ समर्थः ॥ न्यासः ॥ ५।१ ।२।१ । यथोक्तकरणे

हरति भागानिति हरो भाजकस्तस्यांशे भागहारार्थे कृत्वा स छेद ३।१।३।२१
स्य छेद लवं च परिवर्त्य स्थानविन्यस्याऽन्येव हरस्यांशे छेदस्थाने विन्यस्यैव छेदांशयोर्विपर्यासकरणादनंतरं शाह
ति छेदवधेन भक्तो इति पूर्ववत् गुणनाविधिः कर्तव्यः ६ अत्र चकारेणावियदुर्पत्तिहरांशस्य भाज्यं छेदस्य च यथा कृतं गुणना
नाविधुक्तं भाजनस्तु वितं यथा गुणनाविधौ दर्शितेन भागो हरणेन तथा भाजकांशभाज्यछेदघातेन नापि भागो हार्यदि त्यर्थः ७

दर्भीयगर्भा

उद्दिष्टपते इत्युद्देशो नाम स मात्रेण संकीर्त्तितं उद्देशाएवोद्देशकस्तस्यालापस्तस्मिन्नालापवत् इष्टराशिः गुणितो हृतोऽशैः रहितो युतो वा यथालापं कर्तव्यः ४ ततो दृश्यमिष्टराशिना गुणितमनेनोद्देशकालापवदुत्पन्नेन भक्तेन वा यदुत्पन्नेन ... राशिना भाजितं फलं राशिः स्यात् ... ५

ली॰ व॰ लेष्टयुते हृते च दशभिर्ज्जातं द्वयं ब्रूहितं राशिं वेत्सि हि चंचलाक्षि विमलां बाले विलोमक्रियां॥ न्यासः। गुणाः। ३। ३। स्वांशः १/४ भागः ७। ऋणं स्वांशः १/३ वर्गः। ०। ऋणं। ५२। मूलं। ०। स्वं। ८। भागः। १०। दृश्यं। २। यथोक्तकरणाज्जातो राशिः। २८। एवं विलोमकर्म॥ अथ इष्टकर्मणि विलोमस्त्रं वृत्तं॥ उद्दिष्टकालापवदिष्टराशिः क्षुण्णो हृतोंऽशैः रहितो युतो वा॥ इष्टाहतं दृष्टमनेन भक्तं राशिर्भवेत्प्रोक्तमितीष्टकर्म ४॥ उदाहरणं॥ पंचघ्नः स्वत्रिभागोनो दशभक्तः समन्वितः॥ राशित्र्यंशार्द्धपादैः स्यात्को राशिर्द्व्यूनसप्ततिः॥ न्यासः॥ गुणाः। ५। स्वतृतीयांशऋणं स्वांशः १/३ भागः। १०। राश्यंशाढ्यं १/३। १/२। १/४। दृश्यं ६८। अत्र किल इष्टराशिः। ३। पंचघ्नः। १५। स्वत्रिभागोनः। १०। दशभक्तः। १। राशिः। ३। त्र्यंशः। १। युक्ता। २। राशिस्त्र्यर्द्धांशः ३/२ युक्ता ७/२ राशिः ३ पादः ३/४ युक्ता १७/४। ५/१। ३/१। ३/४। ४/१। २/१। ३/४ दृश्याद्व॥ ६८ अत्र कि

पदं खगुणाश्च पंच खेतो कृता दशाचकः खगुणोनितजार्द्धयुक्तास्त्रिभिश्च

गुणितः खहृत्तस्त्रिषष्ठिः ॥ न्यासः ॥ २ १ । पंचयुतं जातं ।५। खस्य वर्गी

। मूलं खस्य घतः । मूलं । पंच ५ एते ख । गुणिता । दश ॥ १ ॥ एते ख

नो कृता जाता ः १ । अज्ञातराशिस्तस्य गुणकः १ । स्यांऽर्द्धते यः । ३

गुणकः ३ हरः १ । दृश्यं ६३ । अनेन वक्ष्यमाणेन विलोमविधिना १४ एक

मेणागवालब्धो राशिः १४ ॥ अस्य गणितस्य ग्रहणाणि तेन महानुपयोगः ॥

इति भिन्नपरिकर्माष्टकं ॥ अथ व्यस्तविधौ करणसूत्रं श्लोकौ ॥ छेदं

गुणं गुणं छेदं वर्गं मूलं पदं कृतिं ॥ ऋणं स्वं स्वमृणं कुर्य्याद् दृश्ये राशि

प्रसिद्धये ॥ अथ स्वांशाधिकोने तु लवाढ्यो नो हरो हरः अंशस्त्वविकृतस्तत्र

विलोमे शेषमुक्तवत् ॥ उदाह० ॥ यस्त्रिघ्नस्त्रिभिरन्वितः स्वचरणैर्भक्त

स्ततः सप्तभिः स्वत्र्यंशेन विवर्जितः स्वगुणितो हीनो द्विपंचाशता ॥ तन्म

विशेषमाह यदि निजांशेनाधिका इति ताघाराचोई श्यं जातं तदा यदि स्वांशाधिकत्वं तदा योशा तां छेदः संशैरा — : कर्तव्यः

तदा कृतो हरत्वेन संभाव्यः यदि स्वांशोनत्वं तदांशानां छेदाद्वियुक्तो हरो भवति न सहानितत्राधिविशेषमाह अंशस्त्विति हरेंशाय

दियोजिता वियोजिता तदा योगवियोगाः यो हरः संस्कृतोंशाः यथा स्थिता एवतिष्ठंतीति ३ छेदं गुणमिति छेदं गुणं छेद

मित्यादि गुणनीयं कर्तव्यं २

भागगुणा
नंगुणानंभा
गः ५

यात्यान्युदाहरणानि॥ हारस्तारस्तरलगुटिकायाविमुक्तनकले हेममौक्तिका
नां विशीर्णेर्भिर्मौमाज्जातास्त्रिभागाः शयनतलगतः पंचमांशोस्य
दृष्टः॥ न्यासः यष्टयङ्के स्यात्त्रांकदृशाम कः से हटहीतः प्रिये
शाद्दष्टं यत्कंच सूत्रैक यकतियपे मौक्तिकैरेष हारः॥१॥ न्यासः
।१।१।१।१।१। दृश्यो ६॥ अत्रेष्टराशिं प्रकल्प्य ।१। प्राक्क्षेपके पंचमांशाः
॥ श्रौत्कुलौ भोजखंडे शविवार दलिते त्रिंशांशं भोमिरम्ये त्त्रैकोमत्तभृंगोभ्र
मत्तिनभसि चेत्का भवेद्भृंगसंख्या॥ [illegible] दृश्यो ।१। अत्रेष्टराशिं
प्रकल्प्य ।१। प्राग्वज्जातो राशिः ।६ न इति छपज्जातिः॥ अथ यष्टिवज्जा
त्युदाहरणं॥ धियात्तभक्तेनलवोनहारघात्तेन भाज्यः प्रकटास्य रा
शिः॥ राशिर्भवेच्छेदवलैक्यच्छेदं विलोमसूत्रादपि सिद्धिमिति॥ उ
दाह०॥ स्यांर्द्धं प्राग्दात्त्रयोगेन [illegible] कयोः शेषास्त्र्यकाश्यं शेषां

शोषस्यज्जातिः शोषजातिभागापवाहजातीरित्यर्थः ४
त्री

तरस्तुराशिः।१३।पंचघ्नः।२५)।त्र्यंशार्द्धयोर्द्वेशाभिः समन्वितो जातः।२।४
त्र्यंशेस्तेन।३।१ इस्तु।१६८।गुणितः।२८४।भक्तं जातो राशिः।४८।१९ अंश
त्र्यंशोदाहरणे राशिः केनचिद्गुणितो भक्तो वा स्वांशेन रहितो युतो वा दृष्ट
स्तत्रेष्टराशिं प्रकल्प्य तस्मिन्नुद्देशकालापवत्कर्म कृत्वा यल्लब्धं तेन ते
न भजेद्दृष्टं इष्टगुणं फलं राशिः स्यात्॥ इष्टजात्युदाहरणं॥ अम
लकमलराशेस्त्र्यंशपंचांशषष्ठैस्त्रिनयनहरिसूर्या येन तुर्ये
ण चार्याः॥ गुरुपदमथ षड्भिः पूजितं शेषपद्मैः सकलकमलसं
ख्यां क्षिप्रमाख्याहि तस्याः। न्यासः।१/३।१/५।१/६।१/४। दृश्यं।६। अत्र रूपं
राशिं प्रकल्प्य।१। प्राग्वज्जातो राशिः।१ रूपं।१। त्र्यंशेन।१/३ हीनं।२/३।
इस्तु।३। पंचांशेन।१/५। हीनं।८/१५। षष्ठांशेन।१/३। हीनं।६/१८। तुर्यांशेन।
१/४। हीनं।१/४। दृश्यं।६। इष्टगुणं।१२०। अनेन।१/४। भक्तं राशिः।१२०।त

टी॰ व॰
९

प्रियकल्पिताइस्तलवाभूयाललाटीकृतायच्छेषात्रिगुणाग्धिभाग
रचितात्यस्तास्ततांतःप्रजिः।शेषार्द्धमंजनालयोर्मरीगुराग
च्छेषाद्धिकत्र्याहतःकांयांतनमरागरशिमाभुवदमेवे प्रयांहि
यत्योडशा।न्यासः।२।३।२।३।६श्या२६।६हकर्मराा।विलोमा
दिताप्रमभाज्ञात्यावजातामरिमराशिः२५६।छि यैतेतिसिद्ध
ता।इतिशेषजातिः॥अथविश्लेषजात्युदाहरणं।पंचांशोलि
कुलात्कदंबमगात्त्र्यंशः शिलींध्रं तयोर्विश्लेषस्त्रिगुणोमृगाक्षि
कुटजंदोलायमानोपरः॥कांतेकेतकिमालतीपरिमलप्राप्तैक।
कालप्रियाहूतोद्भूतरतस्ततोभ्रमतिखेभृंगालिसंख्यांवदा।न्यासः
।१।१।३।३।६श्या२।जातंअलिकुलमानं।१५।एवमन्यत्रापिकोध्यं॥
इतीष्टकर्मविश्लेषजातिः॥अथसंक्रमणोकरणास्तवृत्तार्द्धं।।यो

कल्पितांशेष्ठं।३।१।६ष्ठं।२।१।पंचांशेन।६।६ष्ठं।३।१।व्यंशेन।१।१।अनयोर्विश्लेषेन।४।त्रिगुणोन।१२।चरमष्ठं।३।१।हीनं।
२।६ष्ठ।२।१।हतेदृष्टे।१।१।अनेन।२।भक्तेजातालिसंख्या।१५।३।क्रमपादविश्लेषक्रमतां योगावियोगादौ यदाप्रश्नेराक्रमणंतस्मिन्
योगोवियोगौकत्वयतःपरवावियुतस्ततंडमत्राधिदालितद्दतिपयोराशयो योगांतरवासौ नौराशीभवतः एतत्संक्रमणसंज्ञा १
(वे

वरमुनामीचे । मूल्यार्द्धसंत्रिभागं वनविहरगतं कुञ्जराणां पंच द्दष्टं षड्भागमेवं वनधाविहारीचसलिलमग्नं मो द्रोनमित्रा । प । अन्याचायुर्मा
गा॰ स्वमवमस्ताहतः क्रीडते सा नुराभो नामे ड्रोहस्तानी मितीसांगीरुगः कामवेदूपमस्व्या । ८४ । अत्र शेषरांशिं प्रकल्प्य घाग्व
ज्ञातो राशिः । १०८ । १/२ २/७ १/२ ॥ ६ दृ पेतिः अत्र तां भागानुबंधविधिना सवर्णासे कृतो न्यासः । २/२ ४/११ ५/१६ घाभ्यामपवर्त्ति नौ जातो

घ्निं हि शुल्कहेतोः पथि दशमलवात् षड्दशैषा ऊपाया शिष्टानि ।
ष्कात्रिषष्टिर्न्निजगृहमनया तीर्थपान्थः प्रयातस्तस्य द्रव्यप्रमाणं
वद यदि भवता शेषजातिः कृतास्ति ॥ न्यासः । १/२ २/९ १/४ ६/७ । अत्र रूपेण
शिष्टकल्प्या ९ भागात् शेषानपास्य ॥ अथ प्रवाहविधिमानयार्थ ता
साजातं ६३/६६ अनेन दस्सा ६३ । ६३ गुणो भक्तो जातं द्रव्यप्रमाणं रूपाणि ६
षष्ठक्रस्या । १/२ शेषो । १/२ नवा भाकेन येन । १/१८ शेषो । १/१८ । तिजव ते वां
शेना । १/२ शेषो । १/२४ दशांशाषक्के ना १/४ शेषो । १/६ । दष्ट्वा दद्वा १ ष्ठेना । १ । ह
तेनानेन । १/७० भक्ते लब्धं द्रव्यमानं । ५४ । अथ प्रवाधि द्वारा ९८ । ४ । १० । १
घाता । ७२ । लब्धो । १ । १ । १ । द्वा न हारः । १ । ७ । ३ । ४ । घातः । ८४ । अनेन
छित्वा तेन । ७२ । भक्तोपवर्त्तितस्य । १/७ । अनेन हृत्या ६३ । भक्तं जातं द्र
व्यं । ५४ । ३२ । विलोमसूत्रेणाप्यचसिध्यति । उद्देशाहरणं । पश्चाद्यथाः

वनविहरग
मानुभागा
देदृ

विलोमगणितं इष्टकर्म राशिसंक्रमणं वर्गसंक्रमणं
वर्गकर्म गुणकर्म इति बहुप्रकारं बीजगणितं = २

16

ययोराश्योः ।उद्देशकः। राश्योर्ययोः कृतिवियोगयुती निरेके मूले लघु
देऽथ वद तौ मम मित्र यत्र ॥ क्लिश्यंति बीजगणिते पटवोपि मूढाः षोढो
क्तगूढगणितं परिभावयंतः ॥ अत्र प्रथममा यत्कल्पितमिष्टं
।१। अस्य कृतिः ।१। अष्टगुणा ।८। इयं व्येका ।७। दलिता। इष्टेन हृता
जातः प्रथमो राशिः ।७। अस्य कृति ४९ दलिता ४९। सैका ।५१। अयमप
रो राशिः एवमेतौ राशी ।७।५१। एवमेकेनेष्टेन जातौ राशी ।७।५१।
द्विकेन ।७।६५। अथ द्वितीयप्रकारेणेष्टं ।२। अनेन द्विगुणि
तेन ।४। रूपं भक्तं ।१। एतदिष्टसहितं जातः प्रथमो राशिः ।९। द्वि
तीयो रूपमेव राशिः ।१। एवमेतौ राशी ।९।१। एवं द्विकेनेष्टेन
।१७।१। त्रिकेन ।३७।१। अथवा सूत्रं। इष्टस्य वर्गवर्गो घनतः अष्टगुणा गुणित
वर्गो घनतस्थता वष्टसंगुणौ प्रथमः ॥ सैको राशी स्यातामेवं ।

अभिमतराश्योर्वर्गस्य वर्गो घनगुणितः एकेन सहितः प्रथमो राशिर्भवति अथ घनस्यैव घनो ष्टाभिर्गुणितो वा द्वि
तीयराशिः एवं ययो राश्योः कृतिवियोगयुती निरेके स्यातां तौ राशी वा भवतः = २

टीकाकारस्य यदि राश्योर्वर्गान्तरं तथा राश्योरेवान्तरं च ज्ञायते तदा राश्यंतरेण वर्गान्तरं भाज्यं यल्लब्धं स एव राश्योर्योगस्तस्मात् प्राग्वदेव राश्यंत
रेण वर्जितात् परस्य संयुतात् दलं राशी भवतः १ यथा वर्गयोगे राश्यंतरेण च ज्ञाते राशी तत्र सत्कृत सूत्रं राश्योर्वियोगवर्गेण वर्गयोगात् ऊनात् हृतात् राश्यो
रंतर वर्गाद्यात्पद मूलं युतं ततः राश्यन्तरेण दलितं राशी संक्रमणोदितौ ॥ अत्र राश्योरंतरं वर्गयोगश्च दृष्टं तत्रांतरस्य वर्गेण वर्जितो वर्गयोगः कर्तव्यो
यार्द्धितं तस्माद् द्विगुणात् राश्योरंतरवर्गेण युतात् मूलं कर्तव्यं तन्मूलमेकत्र राश्यंतरेण युतमपरत्रोनितम् अर्धयत्रापि दलितं राशी भवतः उदाह
रणं ययोर्वियोगोऽष्टौ वर्गयोगो द्विरवद्विपाः ८२ तौ राशी वद चेत् बुद्धिर्विद्यते गणिते तव न्यासः राश्यंतरं १४ कृतियोगः ८२० अंतरं
वर्गेण १९६ रहितः कृतियोगः ६२४ द्विगुणं १२४८ तथा वर्गेण युतं १४४४ मूलं ३८ राश्यंतरेणैकत्र युतं ५२ परत्रोनं — दलितौ
तौ २६ ॥ १२ राशी जातौ ॥

१४

गोंतरेणोनयुतौ द्विहृतौ तौ राशी स्त इति संक्रमणाख्यमेतत् ॥ उदा
हरणं ॥ ययोर्योगः शतं सैकं वियोगः पंचविंशतिः ॥ तौ राशी वद मे
वत्स वेत्सि संक्रमणं यदि ॥ न्यासः ॥ योगः १०१ ॥ अंतरं २५ ॥ जातौ
राशी ॥ ३८ ॥ ६३ ॥ इति संक्रमणं ॥ ॥ वर्गसंक्रमणे करणसूत्रं वृत्ता
र्द्धं ॥ वर्गान्तरं राशिवियोगभक्तं योगस्ततः प्रोक्तवदेव राशी
॥ उदाहरणं ॥ राश्योर्ययोर्वियोगोऽष्टौ तत्कृत्योश्च चतुःशती ॥ विवरं ब्रू
हि तौ राशी शीघ्रं गणितकोविद ॥ न्यासः ॥ राश्यंतरं ८ ॥ कृत्यंतरं ॥
४०० ॥ जातौ राशी २१ ॥ २९ ॥ इति विषमकर्म ॥ अथ यत्किंचिद्वर्गकर्म ॥
प्रोच्यते ॥ इष्टकृतिरष्टगुणिता व्येका दलिता विभाजिता इष्टेन ॥
एकः स्यादस्य कृतिर्दलिता सैका परो राशिः ॥ रूपं द्विगुणेष्टहृ
तं सेष्टं प्रथम[illegible]ां ॥ कृतियुतिवियुती व्येके वर्गौ स्यातां

गुणाघ्नमूलदलं=

गुणां

ली॰ व॰ युतः सराशिर्द्विकेन भागो न युत्तेन भक्ता॥ दृश्यं तयोर्मूलघनेन चता
ंशास्ता ध्यस्ततः प्रोक्तव द्वैराशिनः॥ (अत्रोदाहरणम्॥ दृश्यं॥२॥
११ राशिः ४४२।१६ दृष्टस्यास्यगुणाकृतिः।१४ कृतिः।१४९।१९६ अत्र दृ
श्ये युक्तं॥२॥२॥ षोडशेन गुणितं॥३२॥१९६॥ योजयित्वा॥२२॥
१९६॥ अनयोः मूलं॥२८॥ गुणार्द्धं॥७॥४॥ युक्ताजातं॥१९६॥ ठा ह
देशा हयते॥४॥४॥ पुनर्वर्गीकृतं॥१९६॥ जातं हसमानं)॥ यो राशि
स्वमूलेन केनचिद्गुणितेन ऊनो युक्तो वा दृष्टस्तस्य मूलं गुणा
र्द्धकृत्या युक्तस्य दृष्टस्य यत्पदं तद्गुणार्द्धेन युक्तकार्यं यदि॥ (तो
— हीनं गुणार्द्धेन स्यात्तदं वेद्युतो हीनो दृश्यगुणोत्तरेण॥ ताभ्यां
ततः प्रोक्तवद्वैराशिः क्रमाद्युतो वा वियुतो भवेत्सः॥ मूलोनो
दृष्टो राशिः) यदि गुणघ्नमूलेन युतो दृष्टः नहि विहीनकार्यं

व्यक्ते पाटीगणिते ४=
अव्यक्ते बीजगणित: =१

८=:८५५

व्यक्ते पथवा व्यक्ते ॥ अत्र कल्पितमिदं ॥ १ ॥ अस्य इष्टस्य वर्गावर्गाः

॥ १ ॥ अष्टगुणा: ॥ ८ ॥ सैक: ॥ ९ ॥ जात: प्रथमो राशि: पुन इष्टं ॥ २ ॥ अत्र

स्य घन: ॥ ८ ॥ अष्टगुणो जातो द्वितीयो राशि: ॥ ६४ ॥ एवं राशी ॥ ९ ॥ ६४

अत्र पैवे केन ष्ठेन ॥ ८ ॥ ८ ॥ द्विकेन ॥ २२८ ॥ ६४ ॥ त्रिकेणापि ॥ ६४८ ॥ २१

६ ॥ एवं सर्वेष्वपि प्रकारेष्विष्टवशादानंत्यं । पाटीसूत्रोपमं वी

जं गूढमित्यवभासते ॥ नास्ति गूढमगूढानां नैव षोढेत्यनेकधा

॥ अस्ति त्रैराशिकं पाटी बीजं च विमला मति: ॥ किमज्ञातं सुबु

द्धीनामतो मंदार्थमुच्यते ॥ इति वर्गाकर्म ॥ अथ गुणनकर्मव्या

ख्यायते ॥ अत्र पदं स्वमूलजातीकरणं सूत्रवृत्तद्वयं ॥ गुणघ्नम्

लोनयुतेस्वराशे ईष्टस्य युक्तस्य गुणार्धकृत्या ॥ मूलं गुणार्धेन

नयुतं विहीनं वर्गीकृतं प्रष्टुरभीष्टराशि: ॥ १ ॥ यदा लवैश्चोन

गुणो वहत्तं गुणाघ्नं तथाभूतं स्वमूलं तेन वर्जितो वा युतो वा यो राशिस्तस्य यो मूलगुणकावदद्ध वर्गयुक्तस्य दृश्यस्य पदं कर्तव्यं तत्पदं दलितेन गु
णकेन युक्तं तदा कर्तव्यं यदि गुणक गुणितमूलेन राशिर्वर्जित उद्दिष्टं स्यात् अथ यदि गुणक गुणितमूलेन युतो राशिरुद्दिष्ट स्तदा गुणका
र्धेन युतस्य दृश्यपद दलितेन गुणकेनावे रहितं कर्तव्यं एवं कृते प्रकारेणा संस्कृतस्य वर्गकृते प्रष्टकर्तुरभिमतो राशिर्भवतीति १=

हर्वते प्रथमायां शिलायां मूलवर्गीकृते गुणकल्पना...
[illegible]

ली० व०

दुदाहरणं॥ यातं हंसकुलस्य मूलदशकं मेघागमे मानसं प्रोड्डीय
स्थलपद्मिनीवनमगाद स्टांशको भस्तटात्॥ बाले बालमृणालशा
लिनि जले केलिक्रियालालसं दृष्टं हंसयुगत्रयं च सकलां यूथस्य
संख्यां वद॥ न्यासः। मूलगुणः। १०। अष्टांशः। $\frac{१}{८}$। दृश्यं। ६। यदा
लवैश्चोनयुत इति अत्र एकेन भागोनाः। $\frac{७}{८}$। मूलगुणः दृश्यं च भक्ता।
जातो मूलगुणः। $\frac{८०}{७}$। दृश्यं च। $\frac{४८}{७}$। ३द दृश्यो। $\frac{४८}{७}$। गुणार्द्धं। $\frac{४०}{७}$।
कृत्या। $\frac{१६००}{४९}$। युक्तं। $\frac{१९३६}{४९}$। अस्य मूलं। $\frac{४४}{७}$। गुणार्द्धेन। $\frac{४०}{७}$। युक्तं। १२।
वर्गीकृतं। १४४। राशिः। आभ्यां गुणाग्रमूलोनयुतस्येत्यादि-
ना जातं हंसकुलमानं। १४४। अन्यदपि॥ पार्थः कर्णवधाय मा-
र्गणगणं क्रुद्धो रणे संदधे तस्यार्द्धेन निवार्य तच्छरगणान् मू-
लैश्चतुर्भिर्हयान्॥ शल्यं षड्भिरथेषुभिस्त्रिभिरपि छत्रं ध्वजं

तस्यवर्गोराशिः स्यात्॥ मूलानेदृष्टेतावदुदाहरणं॥ बालेमराल
कुलमूलदलानिसप्ततीरेविलासभरमंथरगाण्यपश्यं॥ कुर्व
च्चकेलिकलहंकलहंसयुग्मंशेषंजलेवदमरालकुलप्रमाणं॥ न्या
॥मूलगुणं ७। दृश्यं॥ २ २ ४॥ गुणार्द्धं ७/४। ४९/१६। कृत्वा। ३२/१६। दृष्टंयुक्तं
जातं। ८१/१६। अस्यमूलं। ९/४। गुणार्द्धेन ७/४। भक्तं विहीनं। २। व
र्गीकृतं। ४। राशिः। २। दृष्टं। २। दृष्टस्यासाया। २। गुणार्द्धं। ७/४। शु
त्वा। ४९/१६। युक्तस्यात्। ८१/१६। मूलं। ९/४। गुणार्द्धेन। ७/४। युतं। ४। वर्गी
कृतेजातेहंसगणप्रमाणं। १६। अथमूलेनयुतेदृष्टेउदाहरणम्
॥स्वपदैर्नवभिर्युक्तःस्याच्चत्वारिंशताधिकं॥ षट्छतंद्वादशाकंवि
द्वन्कःसराशिर्निगद्यतां॥ न्यासः॥ मूलगुणं ९। दृष्टस्याः। २२४।
उक्तप्रकारेणजातेराशिः। ४। वर्गेर्भिरपवर्तितं। ६४। अन्य

वस्तुमौल्यं प्रमाणं स्याद्वस्तुमानं फलं भवेत् ग्राहकद्रव्यमिच्छा स्यात्त्रैराशिकमितिस्फुटं प्रमाणाहृत
मिच्छाहतमिच्छाफलं स्यात् १= त्रिराशिभवं त्रैराशिकं त्रिभिराशिभिः कृतमिति वा त्रैराशिकं त्रयो राशयः
प्रतीयन्ते यस्मिन्निति वा त्रैराशिकं तस्मिन् प्रमाणेच्छाफलात्मके सूत्रं १८

13

ली० व० लब्धं राशिदलं २८ । एवं तद्गुणसूत्रं उलिकु लमानं । ७३ । उदाह०

१३

। यो राशिरष्टादशभिः स्वमूलैराशित्रिभागेन समन्वितश्च
॥ जातं शतद्वादशकं तमाशु जानीहि पाटीपटुतास्ति ते
चेत् । न्यासः । भागः । १/३ । मूलगुणः । १८ । दृश्यं । १२०० । अ
त्रैकेन भागयुतेन । ४/३ । मूलगुणं दृश्यं च भक्त्वा प्राग्वज्जा
तो राशिः । ५७६ । इति जात्याध्यायः ॥ अथ त्रैराशिके कर
णसूत्रं वृत्तं ॥ प्रमाणमिच्छा च समानजाती आद्यन्तयोस्तत्
फलमन्यजातिः ॥ मध्ये तदिच्छाहतमाद्यहृत्स्यादिच्छा
फलं व्यस्तविधिर्विलोमे ॥ उदाह० ॥ मूलगुणं । २७/२ । दृश्यं ।
९०० । गुणार्धकृत्या । ७२९/१६ । दृश्यस्य ९०० । युतस्य ।
१५१२९/१६ ॥ अस्य मूलं १२३/४ । गुणार्धेना । २७/४ । हीनं । २४ । वर्गितं ।

आदौ प्रमाणं तदग्रे फलं अन्ते इच्छा एवं स्थापयेदित्यर्थः तत्प्रमाणेच्छयोर्मध्ये स्थापितकं फलमन्तेस्थितया इच्छया हतमाद्यहृत्तदिच्छाफ
लं भवति विलोमे व्यस्तविधिः व्यस्तविधिस्तु छेदं गुणं गुणं छेदमित्यादि पूर्वोक्तमेव मिच्छाहारः प्रमाणं गुणकं कार्यमितीच्छा
या: फलं भवति १९

कार्मुकं चिच्छिदास्य शिरः शरेणाकर्त्तितेयानर्जुनः संदधे ॥
न्यासः । भागाः । १/२ । मूलगुणाः । ४ । दृश्यं । १० । यदा लवैश्चोनयु
त इत्यादिना धातं वा राशिगतामानं । १० । उदाहरणं ॥ अलि
कुलदलमूलं मालतीं जातमष्टौ निखिलनवमभागाश्चालि
नीं भृंगमेकं ॥ निशि परिमललुब्धं पद्ममध्ये निरुद्धं प्रतिरणति रणं
तं ब्रूहि कांते लिसंख्यां ॥ २ ॥ गुणाभ्नकाघ्नमूलं राशेर्दृ
श्यगुणोनितस्या ॥ गुणाघ्येभाज्योनवताभ्यां योराशिः स्यात्कृतो
द्धृतः ॥ १ ॥ अत्र किल राशिना वांछाष्टकं ॥ राशि दृश्यर्द्धमूलं च राशेः
अष्टांशं स्पष्टं दृश्यं ९ तद्दृशां दृश्यं चार्द्धितं राशेर्द्धस्य भवती
ति ॥ तथा न्यासः ॥ भागाः । १/२ । मूलगुणाः । २ । दृश्यं । २ । दृश्यर्द्ध
स्यांशो राशिदृश्यं सार्द्धं स्यादिति स एव भागो न्यस्तः ॥ अत्र प्रागव

उदाहरणं खंडगुण्येन देयं तत्र हृतं हितम्या यथा पंचखत्रिगुणोष्टोत्तमवते मेहृयगवद
न्यासः पंच द ग्रास क्रष्टोत्तम हतेन किं लब्धं ५३३ $\frac{1}{2}$ एवं ५५।७।१००० लब्धं ४ द्द $\frac{2}{3}$ योगः १०००

|4

ली० व० १४

वराटकभागस्य $\frac{1}{5}$ । उदाहर० ॥ द्रम्मद्वयेन साष्टांशा शालितं
डुलखारिकाः ॥ लभ्या चेत्पणा तन्न त्यान्न किं सपादिकपणा
तां ॥ न्यासः ॥ ३ शा १७ ॥ लब्धं खार्यो ११ २ ॥ द्रोणाः । ७ ग्राढ
कः १ ॥ प्रस्थोः ॥ २ ॥ चा ३ इति त्रैराशिकं ॥ अथ व्यस्तत्रैराशिक
करणसूत्रं वृत्तार्धं ॥ इच्छावृद्धौ फले ह्रासो ह्रासे वृद्धिः प्रजायते
॥ व्यस्तं त्रैराशिकं तत्र ज्ञेयं गणितकोविदैः ॥ यत्र इच्छावृद्धौ त
फलस्य ह्रासं । ह्रासे वा फलस्य वृद्धि स्तत्र व्यस्तत्रैराशिकं तत्

वय०

यथा ॥ जीवानां वयसो मौल्ये तौल्ये वर्णस्य हेमनो ॥ भागहारे
च राशीनां व्यस्तं त्रैराशिकं भवेत् ॥ उदाह० । प्राप्नोति चेत्षो
डश वत्सरा स्त्री द्वात्रिंशता विंशतिवत्सरा किं ॥ द्विभूर्व
हो नियुक्त चतुष्क मत्ता प्राप्नोति धूः वद्ध हकस्तदा किं ।

५८६॥ राशिः॥ मूलगुणकां।१। अत्र एकेन भागेन मन्ने नाति
कृतो जातम् लंगुणकाः।८६।१। दृश्यं।८१। आभ्यां राशिः।२६६।अ
थयो राशिर्दिति मू॰॥ यत्र राशिः। दृश्यं।१२००।मू॰।१८०।१।१
गुणकां यित्वा यौन।४।३। छेदं लंबयेत्ता।२।४।१२६००।१५४।वत्तमि
र्हाभ्यां अपवर्तयित्वा) अत्रोद्देशकः॥ कुंकुमस्य सदलं पलद
यं निष्कसप्तमले वैस्त्रिभिर्यदि॥ प्राप्यते सपदिमेव वणिग्वर ब्रूहि नि
ष्कानवकेन तत्कियत्॥ न्यासः।३।१।५।१।६।लब्धानि कुंकुमपला
नि॥५२।क ३।१।२। उदाह॰। प्रस्थकर्पूर पलत्रिषष्ट्या चेल्लभ्य
ते निष्कचतुष्कयुक्तं॥ तत्तदा द्वादशभिः सपादैः पलैः
किमाचक्ष्व सखे विचिन्त्य॥ न्यासः।६३।१०।४।४९।लब्धानि
का।२।१।द्रम्माः।३।पणा।८।काकिण्यः।३।वराटकाः।२।

ली॰ व॰ कालफलोविदित्वा॥ न्यासः॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ लब्धं कलांतरं ॥ [illegible] ॥ कालः ज्ञातार्थं न्यासः ॥ १/१०० ॥ १६/६/५ ॥ लब्धं मासाः ॥ १२ ॥ मूलधनं ज्ञातार्थं पुनर्न्यासः ॥ १/१०० ॥ [illegible] ॥ लब्धं मूलधनं ॥ ५ ॥ द्वितीयोदाहरणं ॥ सत्र्यंशमासेन शतस्य चेत्स्यात्कलांतरं पंच सपंचमांशाः । मासैस्त्रिभिः सार्धं पंचलवाधिकैस्तत्सार्धद्विषट्कस्य फलं च क्व किं ॥ न्यासः ॥ लब्धं कलांतरं ॥ [illegible] ॥ इति पंचराशिकं ॥ अथ सप्तराशिके उदाहरणं ॥ विस्तारे त्रिकराः कराष्टकमिता दैर्घ्ये विचित्राश्चेद्रूपैरुत्कटपट्टसूत्रपटिका अप्येके लभ्यंते शतं ॥ दैर्घ्ये सार्धकरत्रया परपटी हस्तार्ध[illegible] विस्तारिणी तस्याः किं लभते द्रुतं वद वणिग्वाणिज्यकं वेत्सि चेत् ॥ न्यासः

४	१६
३	५
१००	१२५
२४	२

लब्धं विंशोपकाः ॥ ० ॥ ३ द्रम्माः ॥ २४ ॥ पणाः ॥ काकिनी ॥ २ ॥ वराटकाः ॥ १६ ॥

३	३
८	२
८	१
१००	

१५

15

यत्रेच्छाप्रमाणाद्धिकफलादेधिकं फलमुत्पन्नं स्यात्तत्र व्यस्तत्रैराशिकं गणकैर्ज्ञेयं तथा यत्र च प्रमाणादिच्छान्यूनाफलादेधिकं फलमधिकं तत्रापि व्यस्तमेवं १=

व्यस्तत्रैराशिकत्वाद्द्वात्रिंशत्फलं षोडशात्मकप्रमाणेन गुणितं ५१२ विंशत्येच्छया भक्तं प्राप्तं २५ निष्काः शेषं १२/२० चतुर्भिरपवर्तिते ३/५

॥ न्यासः। १ । ६ । ३२ । २० । लब्धं निष्काः २५ ३/५ तथा न्यासः। २ । ४ । ६ । लब्धं
निष्काः ... उदाहरणं। दशार्धवर्षैः स्ववर्षैश्च षष्टिघ्नराशिकमवाप्य
ते॥ तिथिवर्षैः स्ववर्षैश्च तदा वद कियन्मितं। न्यासः। लब्धं ...।
राशिभागहरणे। ३ उदाहरणं। सप्ताढकेन मानेन राशेः
सस्यस्य मापिते॥ यदि मानशतं जातं तदा पंचाढकेन किं॥
न्यासः। ७। १००। ५। लब्धं १४०॥ इति व्यस्तत्रैराशिकं॥ अथ
पंचराशिकादिके करणसूत्रं॥ पंचसप्तनवराशिका
दिके न्योन्यपक्षनयनं फलच्छिदां॥ संविधाय बहुराशि
जे वधे स्वल्पराशिवधभाजिते फलं॥ उदाहरणं॥ मासे शत
स्य यदि पंचकलान्तरं स्यात् वर्षे गते भवति किं वद षोडशा
नां॥ कालं तथा कथय मूलकलान्तराभ्यां मूलं धनं गणक

३ उदाहरणं त्रिशत्यां पंचशक्तिकमोचनं स्ववर्णानां शतत्रयं षट्शक्तिके मभावे गणकानां संख्यागणको: च्युतो न्यासः ५ ३०० ६ लब्धं स्ववर्णं २५० लक्ष्मीदासकृतुदाहरणं वलयवं। ... भवन्ति तदा गम्यं ... न्यासः ८ ९ ६ पूर्व वल्लभावं शा: १२॥ ॥ यत्र फले मवकृराशिजो वधः ३ अथ यत्र फलमत्वे यत्रेच्छाफलं सबहुराशिजो वधः ४=

७	५०	५
१	१	१
१००	१००	१००
५	३	४

प्रमाणकालो मासादित्तेन हतं प्रमाणं प्रमाणाद्द्रव्यं शतादि विमिश्रकालोद्धा घात्मकत्तेन फलं प्रतादिक लांतरं वंचादि हतं तयो योगेनाविमिश्रघ्नतरु सो प्रमाणद्रव्य फलद्रव्ये भक्ते यथाक्रमं मूलं कलांतरं च स्यात् = ४ सूत्रं अकार्यहतमू स्वहता अघ सूत्र कार्यकार्यमघ नैक्यभक्ताः अकार्यघसूत्रादिनयोगघातित्वाहे कार्यघसाः स्वल सेवकस्य १ उदाहरणं द्रम्य द्रव्यं दिने देय मकार्यैः द्विगुणोयवः पंचपंचाशदिवसे दत्तं द्रम्या बकं कि ल दत्त धन इता:

स्यारिति शेषः

ली. व. त्यरोनविपरीणावर दाडिमानि॥ आम्रैर्द्वादशभिः कतिदा-
डिमानि लभ्यानि तानि द्विनिमयेन भवंति निमित्रा न्यासः॥ लब्धा-
नि दाडिमानि:॥ २८॥ इति लीलावत्यां प्रकीर्णकानि॥ अथ

मिश्रकव्यवहारे करणसूत्रं सार्द्धवृत्तं। प्रमाणका-
लेन हतं प्रमाणं विमिश्रकालेन हतं फलं च॥ स्वयोग
भक्ते च पृथग्विमिश्रे ते मिश्राहते मूलकलांतरे स्तः॥

१	१६
१००	३
१००	०

यद्वेष्टकर्माख्यविधेस्तु मूलं मिश्राच्च्युतं तत्र कलांतरं च स्यात्
॥ उद्देशकः॥ पंचकेनशतेनाब्देमूलं स्वं सकलांतरं॥ सहस्रं चे
त्पृथक्तत्रवदमूलकलांतरे॥ न्यासः॥ मा॰॥ १०० लब्धे
क्रमेण मूलकलांतरे:॥ ६२५॥ ३७५॥ अथवेष्टकर्मणा न
यथा कल्पितं मिश्रं पं॰॥ १॥ २२ उद्देशकालापवदिष्टघ्नं शीरि
१००
५॥
रा

अथ व्यासः दिनयतनं २ अका ... मनितिकार्यपिकापित्वनं ... सर्वदिवसाः ५५ ... दम्मोः २२ दत्तधनयुताः २२८ ... भक्ते लब्धं ... गे ५५ वातिताः १३ ... कार्यघसाः ॥

वराटकत्रिभागो॥ ३७॥ अथ नवराशिकं॥ पिंडेयेर्कमितांगुलि: किल:

चतुर्वर्गांगुला विस्तृतौ पट्टा दीर्घतया चतुर्द्दशकरास्त्रिंशल्लभंते

शतं॥ एताविस्तृतिपिंडदैर्घ्यमितयो येषां चतुर्वर्ज्जिताय पट्टास्ते

वदमे चतुर्द्दश सखे मूल्यं लभंते कियत्॥ न्यास:। लब्धं मूल्यं निष्का:

॥ २६॥ ३८॥ अथैकादशराशिकं॥ पट्टायेप्रथमोदितप्रमितयो ग

व्यूतिमात्रे गतास्तेषामानयनाय चेच्छकटिनां द्रम्माष्टकं भाट

कं॥ अन्ये ये तदनंतरं निगदिता मानेचतुर्व्वर्ज्जितास्तेषां का भ

वतीति भाटकमितिर्गव्यूतिषट्के वद॥ न्यास:। लब्धं भा

टकद्रम्मा: ३॥ अथ भाराडप्रतिभाराडके सूत्रं॥ तथैव

भाराडप्रतिभाराडकेपि विधिर्विपर्य्यस्त हरांशाम मूल्ये

उदाहरणं॥ द्रम्मेणालभ्यत इहाम्रशतत्रयं चेत् त्रिंश

१२	८
१६	१२
१४	१०
३०	२४
१	६
८	३

तदाहि मौल्ये = २

अत्रफल मौल्यलवयो रेव विपर्यासो न तु विधि... : २

ली॰ व॰ कास्तु षष्टिः पंचोनिता नवतिराहि धनानि येषां॥ प्राप्ता विमिश्रे
१७
न धनैस्त्रिंशन्मितैस्त्रिभिर्लब्धीः प्रयुज्य तो वद विभज्य धनानि ते
। न्यासः ।५।६।८।८५। मिश्रधनं ।३०। जातानि धनानि ।७५।१००।
१२५। एतान्यादिधनैर्न्यूनानि लाभः ।२४।३२।४०। अथवा मिश्र
धनमादिधनैक्योनितं सर्वलाभयोगः ९६। अस्मिन्प्रश्ने पञ्चगुणि
ते प्रक्षेपयोगभक्तेन एव लाभाः॥ करणसूत्रं वृत्तार्धम्॥ भजे
च्छिदोंऽशैरथ तैर्विमिश्रै रूपं भजेत्स्यादिति पूर्तिकालः॥ उ
दाहरणम्॥ ये निर्झरा दिनदिनार्धतृतीयषष्ठैः संपूरयंति
हि पृथक्पृथगेव मुक्ताः॥ वापीं यदा युगपदेव सखे वि
मुक्ताः ते केन वासरलवेन तदा वदाशु। न्यासः $\frac{१}{१}$ $\frac{१}{२}$ $\frac{१}{३}$ $\frac{१}{६}$
लब्धः पूरणकालो दिनांशः $\frac{१}{१२}$। क्रयविक्रये करणसूत्रं वृ

प्रमाणैः प्रमाणद्रव्यैः स्वकालाः प्रमाणकालाः अतीतेति सप्तदश पंचादिमासाः गुणिताः पंचत्रिचतुरादि फलैर्भक्ताः विमिश्रेण चतुर्नवत्यादिना गुणिताः सर्वयोगभक्ताः पृथक् खंडानि भवंति = ३ प्रक्षेपकाः मूलधनानि मिश्रः त्रिशत्यादिभिः प्रक्षेपयोगे मूलधनयोगेन = १०

त्यादिकरणेन॥ रूपस्य वर्षैककलांतरं ५ एतद्गुणितेन रूपेण द्वा
दशैः। १००० रूपं गुणो भक्तौ लब्धं मूलधनं। १२५। एतान्मिश्राच्च्यु
तकलांतरं। ३७५। करणसूत्रं। अथ प्रमाणैर्गुणिताः स्वका
लाव्यतीतकालघ्नफलोद्धृतास्ते॥ स्वयोगभक्ताश्च विमिश्र
निघ्नाः प्रयुक्तखंडानि पृथक् भवंति। अत्रोद्देशकः। यत्पं

क

चकत्रिकचतुष्कशतेन दत्तं खंडैस्त्रिभिर्गणक निष्कशतं
षडूनं। मासेषु सप्तदशपंचसु तुल्यमाप्तं खंडत्रयेपि हि फ
लं वद खंडसंख्यां। न्यासः। ५। ७। ३। १०। ४। ५। मिश्रधनं। ९४
। लब्धानि यथाक्रमं खंडानि। २४। २८। ४२। समकलांतरं। ३।
करणसूत्रं वृत्तार्द्धं। प्रक्षेपका मिश्रहता विभक्ताः प्रक्षेपयो
गेन पृथक्फलानि॥ अत्रोद्देशकः। पंचाशदेकसहिता गण

ली० व० द्वाभागौ॥ अथोदाहरणम्॥ कर्पूरस्य वरस्य निष्कयुगलेनैकं
१८

पलं प्राप्यते वैश्यानंदन चंदनस्य च पलं द्रम्माष्टभागेन चेत्॥
अष्टांशेन तथागुरोः पलदलं निष्केण मे देहि तान् भागैरेक
कषोडशाष्टकमितैर्धूपं चिकीर्षाम्यहम्॥ न्यासः। द्रम्मः।
३२। कं० प॥ द्रम्मः। १/८ चं० प० द्रम्मः। १/२ अगुरूपः। १/८ भा० १। भा० १६।
भा० ८। मिश्रधनं ४६। लब्धानि कर्पूरादीनां मूल्यानि तत्त्वे
वत्येषां परायानि।

१६/१	३२/१	६४/१
	३	२

रत्नमिश्रे करणसूत्रं॥ नरघ्नदा
नोनितरत्नशेषैरिष्टे हृते स्युः खलु मूल्यसंख्याः॥ शे
षै हृते शेषवधे पृथक्वेष्टराचिन्नमूल्यान्यथवा भवंति॥ अत्रोद्दे
शकः॥ माणिक्याष्टकमिंद्रनीलदशकं मुक्ताफलानां शतं स
द्वज्राणि वणिक्किल रत्नपंचकमितं येषां चतुर्णां धनं॥ संग

शेषवधे पृथक्वे शेषै हृते =

परोवे: क्रिय द्रव्यै: स्वभागै गुणिता पणयम त्त भक्त मौल्य योगेन प्रत्येकं स्वभाग हे त पणाय मौल्ये भजेत्

पदं तत्तु विमिश्रधन हतं कार्यं तथा मिश्रधन हतभागाश्च स्वभाग गुणितैः पणाय भक्तमौल्येन हरेत् = १

वृत्तं ॥ परैरोये: स्वमूल्यैर्निजभागैर्हत्वा तैरैक्येन भक्ते स्वतानि ॥ भागा

श्चमिश्रेण धनेन हत्वा मूल्यानि पण्यानि यथाक्रमं स्युः ॥ अत्रोद्दे

शकः ॥ सार्द्धं तण्डुलमानकत्रयमहो द्रम्मेण मानाष्टकं मुद्गानां

च यवद्वयोर्दशगुणमिता एतावणिक्काकिणीः ॥ आदायार्पय तण्डु

लांशयुगलं मुद्गैकभागान्वितं क्षिप्रं क्षिप्रभुजो व्रजेम हि यतः सा

र्थोऽग्रतो यास्यति ॥ न्यासः । द्रम्मः । १ । तं । ३ । मु । ८ । तं·भा·।२।

मु·भा·।१। अत्र स्वमूल्यैः स्वभागगुणितैः पणाभ्यां भक्ते जाते

।४/३।८/१। अनयोर्योगेन ४४/३ एते ४/३ ।८/१ भागौ वा ।२।१। मिश्रधनेन

।१/१६। संगुण्य भक्ते जाते तण्डुलमूल्ये मूल्ये वा ।१/२२।१/४४। तथा तण्डु

लमुद्गमानभागाश्च ।३/२२।२/११। अत्र तण्डुलमूल्ये काकिण्यः । १० ।

वराटकाः । १३ । भागाश्च ।१/११। मुद्गमूल्ये काकिण्यौ । २ । वराटकाः ।

मुद्ग पं·८

19

वर्णा
स्ववर्णाहतियोगराशौ = १ स्ववर्णविर्णाहतियोगराशौ = २

ली. व. १९

रा शौ स्ववर्णे क भक्तके न वै काव वर्णः ॥ वर्णो भवेच्छोधित हेम भक्ते शेष वर्णोद्धृतेशोधि तहेमसंख्याः ॥ उदाहरण ॥ विश्वार्क रुद्र दशवर्ण स्वर्णमाषा दिग्वेद लोचन युगप्रमिताः क्रमेण ॥ आवर्तिते षु वदतेषु स्ववर्ण विर्णा स्त्वर्ण स्ववर्ण गणि । तत्त वर्णि कं भवेत्कः ॥ १ ॥ तेषोधितं यदि चविंशतिरेव माषाः स्युः षोडशाद्धवर्ण वर्णमिति तदा कः ॥ चेच्छोधितं भवति षोडशवर्ण हेम तो विंशतिः कति भवंति तदा तु माषाः ॥ न्यासः । १ । १ । १ । १ । जाते आवर्तितेस्ववर्णे स्ववर्णमाषा मिते ष्म ॥ २ ॥ एतत्व यदि शोधिताः संतवो डशमाषा भवंति तदा वर्णः । १ । यये तदेव षोडशवर्ण स्ववर्णकार्य तदा पंचदशमाषा भवंति ॥ २ । करणा सूत्रं ॥

तत्र सुवर्णादिर्णि = ५

अत्र स्ववर्णविर्णा हतियोगराशौ: २४ स्वर्णैक्यं २० एतद्भक्तेवर्णा विति = ४

ध =

स्ववर्णविर्णाहतियोगराशिः २४ शोधितहेम्ना १६ भक्तः १५
जातोवर्णः = ३

अत्रापि स्वर्णराशिः २४ वर्णेन १६ ... तो भक्तः
१५ स्वराशि = २

स्नेहवसेनैतेनिजधनाद्दत्त्वैकमेकं मिथो जातास्तुल्यधनाः १
पृथगवदसरवेन्द्र रत्नमूल्यानि मे॥ न्यासः॥ मा०८। नी०१०
। मौ०१००। रत्नादाने २ न एगुणितदानेन ४२ तत्संख्या स्वतिता
स्वो वाणिभागा: ४ नी ६ मौ ८ ६२ एतैरिष्टराशौ विभक्ते
रत्नमूल्यानि स्युरिति। तानि चयथाकर्यं विदिष्ठं कल्पि
तेभिन्नानि। नत्रेष्ठुस्वधिया कल्प्यन्ते। तथात्र राशिष्टं तयात
लिपतं ९६ अतो जातानि मूल्यानि २४। १६। १२ जाता
नां चतुर्णां तुल्यधनं २३३ अथ वा शेषाणामाव घे पृथक्वैषे
मेकजातान्यभिन्नानि १५८६। ३०४। २४। २३०४। चतुर्णां
जातानां तुल्यधनं। ५५८२। तेषां मेदम्मा ४ संभाव्यते॥
अथ पञ्चदशवरागरातिकरला सूत्रं॥ हं वराविसर्गाहतियोग

त्ति

ज्ञागवत्त्वसमधानता = २ स्वर्वौ यविसर्गानामाहतिस्तु घोतारू वेरा प्रौ = १
शेषे रत्नमौल्यगुणो मौल्ययोगयुते हृसमधनतास्तं भवति
= ५

२०

ली॰व॰ र्णो विधेयः सा घ्या वर्णः स्वल्पवर्णो निता श्व ॥ इष्टहृतौ स्मे=

२॰ शेषके स्वर्णमाने स्यातां स्वल्पानल्पयोर्वर्णयोस्तौ ॥ उदा॰

ह॰ ॥ स्ववर्णगुटिके षोडश द्दश व र्णयुतो सदवेजातं ॥

द्वादशवर्णं स्वर्णं ब्रूहि तयोः स्वर्णमाने मे ॥ न्यासः ॥ वर्णो

१२।१०।। साध्यो वर्णः ॥ एवं कल्पितमिष्टं ।१।। लब्धे स्ववर्णमा

ने माषाः । १६।१६ । अथवा १६।१६ । अत्र ऋणमितेवा । १६।१६ । ए

वं बहुधा । केरणसूत्रं श्लोकत्रयं ॥ एकाधिकोत्तरा अंकाव्य

स्ता भाज्याः क्रमास्थितैः ॥ परः पूर्वेण संगुणायस्तत्परस्ततै

न च ॥ एकद्वित्र्यादिभेदाः स्युरिदं साधारणं स्मृतं ॥ छंदः

श्चित्युत्तरे छंदस्युपयोगोस्य तद्विदां ॥ मूषावाहनभेदाद्यौ

ग्रंथे खंडमेरौ च शिल्पके ॥ वैद्यके रसभेदीयं तन्नोक्तं विस्तृतेर्भ

प्रस्तारादौ =३

व्यस्तोकः भक्ताफलांत्रेन = ४

स्ववर्गेनगुणितानां वर्गाणामैक्यं तेन हीनः यथा = १

द्वादश

स्वस्वैक्यनिघ्नाद्युतिजातवर्णात्स्ववर्णजातकसर्वघैक्यहीनात्
॥ अज्ञातवर्णाग्निजसंख्ययाप्तमज्ञातवर्णस्य भवेत्प्र
माणम् ॥ उदाहरणं ॥ दशेशवर्णा वसुनेत्रमाषाः अज्ञा
तवर्णस्य षडेत दैक्यं ॥ जातं सखे द्वादशकं स्ववर्णमज्ञा
तवर्णस्य वद प्रमाणम् ॥ न्यासः ॥ १०/२ ८/२ [illegible] ल अज्ञातमानं ॥
१५ ॥ करणसूत्रं वृत्तं ॥ स्वस्वैक्यनिघ्नाद्युतिजातवर्णाः स्वसाध्य
वर्णैक्यवियोजितासौ ॥ अहेमवर्णाग्निजयोगवर्णो वि
घ्नूयभक्तेऽविदिताग्निजस्यात् ॥ उदाहरणं ॥ दशेशवर्णाः स्वरा
वसुमाषाः किंचित्त्रयाः षोडशकस्य ते ष ॥ जातं ते युतौ द्वा
दशकं स्ववर्णं कनीहते षोडशवर्णमाषाः ॥ न्यासः ॥ [illegible]
ल स्वर्णमाषामानं ॥ करणसूत्रं वृत्तं ॥ साध्येनोनोनल्पवं

अत्र युतिजातवर्णाविरस्ववर्गैक्यं वधा २ = २

ली॰ व॰ विशाले॥ एकद्वित्र्यादिमूषावहनमितिमहो ब्रूहि मे भूमिभर्तुर्हर्म्ये
२१ रम्येऽम्बराख्ये चतुरविरचिते श्लक्ष्णशालाविशाले॥ एकद्वि-
त्र्यादियुक्त्या मधुरकटुकषायाम्लकक्षारतिक्तै रेकस्मिन्षड्भि
रैः स्युर्गणक कतिवद व्यंजने व्यक्तिभेदाः॥ न्यासः॥ ६/१। ५/२। ४/३।
३/४। २/५। १/६। लब्धा एकद्वित्र्यादिमूषावहनसंख्या। ६। २८। ५६।
७०। ५६। २८। ८। ८। १। एकमष्टमूषैराजहर्म्ये मूषावहनभेदाः
२५५। अत्र षड्विंशतियोदाहरणो न्यासः। ६/१। ५/२। ४/३। ३/४। २/५। १/६। लब्धा
व्यंजनव्यक्तिसंख्या एकादिरससंयोगेन। ६। १५। २०। १५। ६। १।
इति मिश्रकव्यवहारः समाप्तः॥ अथ श्रेढीव्यवहारे करणसू-
त्रं॥ सैकपदघ्नपदार्धमथैकाद्यङ्कयुतिः किल संकलिताख्या॥
सा द्वियुतेन पदेन विनिघ्नी स्यात्त्रिहृता खलु संकलितैक्यम्॥

१ = संकलिताख्यः (श्रुत्यादि प्रथमाख्यास्त्र चयोत्तर वृद्धयः पदगच्छावसानांताः पर्यायाः श्रेढितंत्रिकाः = ३

यान्॥३॥तत्र छंदस्यभित्युक्तरे किंचिदुदाहरणम्॥प्रस्तारे
मित्र गायत्र्याः स्युः पादे व्यक्तयः कति॥ एकादिगुरवश्चात्र
कति कत्युच्यतां स्फुटं॥६॥हि षडक्षरो गायत्रीचरणः॥
अत्र षडक्षराणामेकाद्येकोत्तरकाणां व्यस्तानां क्रमस्यानां
न्यासः॥१॥६॥१५॥२०॥१५॥६॥१॥ यथा ककरागेल श्वाः एकगुरुव्य
क्तयः॥६॥ द्विगुरवः॥१५॥ त्रिगुरवः॥२०॥ चतुर्गुरवः॥१५॥ पंचा
गुरवः॥६॥ षड्गुरवः॥१॥ तथैव सर्वलघुः॥ एवमासामेकंपाद
व्यक्तिमितिरिति॥६४॥ एवं च तच्छास्त्रगणाद्य संख्यातंकान्त्या
यो त्वं विन्यस्य एकादिगुरुभेदानां नीयत्नात्मैकानेकीकृत्य
स्तानां गायत्रीवृत्तव्यक्तिसंख्या॥१६७७७२१६॥ एवमुत्का
पुत्कृतिपर्यंतानां छंदसां व्यक्तिमितिर्ज्ञातव्या॥ उदाहरणं॥

ली० व०

२२

तंचतदुक्तकंमू॥उदाहर०॥आद्येदिनेद्रम्मचतुष्टयंयोदत्वा
द्विजेभ्योनुदिनंप्रवृत्तः॥दातुंसखेपंचचयेनपक्षेद्रम्माव
दद्राक्कतितेनदत्ताः॥न्यासः॥आ०।४।उ०।५।ग।१५।
अत्रादिधनं।४।मध्यधनं।३९।अंत्यधनं।७४।सर्वध
नं।५८५।उदाह०॥आदिःसप्तचयःपंचगच्छोष्टौयत्रतत्र
मेमध्यान्त्यधनसंख्येकेवदसर्वधनंचकिम्॥आ०।७।उ०।५।
ग०।८।अत्रमध्यधनं।२४½।अंत्यधनं।४२।सर्वधनं।१९६।
समदिनेगच्छेमध्यदिनाभावान्मध्यात्प्रागपरदिनधन
योर्योगार्द्धंमध्यदिनेभवितुमर्हतीतिप्रतीतिरनुत्पादिता॥ इत्येवं
करणसूत्रंवृत्तार्द्धम्॥गच्छहृतेगणितेवदनंस्यादेकपदघ्न
चयार्द्धविहीने॥पंचाधिकंशतंश्रेढीफलंसप्तपदंकिल॥

उदाहरणं॥ एकादीनां नवांतानां च पृथक्संकलितानि मे॥ तेषां
संकलितैक्यानि प्रचक्ष्व गणकाद्रुतं॥ न्यासः १।२।३।४।५।
६।७।८।९। लब्धानि तेषां संकलितानि १।३।६।१०।१५।२१।२८।
३६।४५। एषामैक्यानि वृंदं १।४।१०।२०।३५।५६।८४।१२०।
१६५। करणसूत्रं। द्विघ्नपदं कुयुतं त्रिविभक्तं संकलितेन।
हतं कृति योगः॥ संकलितस्य कृतेः सममेकाद्यंकघनैक्य फं =
मुदीरितमाद्यैः॥१॥ तेषामेव च वर्गैक्यं घनैक्यं च वद द्रुतं॥
इति संकलनमार्गेनाकुलायदि ते मतिः॥ न्यासः १।२।३।
४।५।६।७।८।९। लब्धमिदं वर्गैक्यं २८५। घनैक्यं च २०२५
करणसूत्रं वृत्तं। व्येकपदघ्नचयो मुखयुक्स्यादंत्यधनं मुखयु
ग्दलितं तत् मध्यधनं पदसंगुणितं तत्सर्वधनं गणिते

गुणवर्गजफलं १०७३७४१८२४ दत्तावराटकानि २१४७४८३६४६

मुखं २ चयद्विगु० २ गच्छः ३०

ली० व०

आदिः॥२॥ उ॥२॥ गणितं॥२६०॥ लब्धो गच्छः॥१८॥ करणसूत्रं वृत्तं सार्द्धार्या॥ विषमे गच्छे व्येके गुणकः स्थाप्यः समेऽर्द्धिते वर्गः॥ गच्छक्षयान्तमन्त्याद्व्यस्तं गुणवर्गजं फलं यत्तत्॥ २॥ व्येकं व्येकगुणोद्धृतमादिगुणं स्याद्गुणोत्तरे गणितम्॥ न्यासः॥ वर्गः।१५। गुण।१४। वर्ग।७। गुण।६। वर्ग।३। गुण।२। वर्ग।१। गुणः।०। उदाहरणम्॥ पूर्वं वराटकयुगं येन द्विगुणोत्तरं प्रतिज्ञातम्॥ प्रत्यहमर्थिजनाय स मासेन निष्कान्ददाति कति॥ आ।२। उ।२। ग।३०। लब्धा निष्काः। १०४८५७। द्रम्माः।९। पणाः।८। काकिण्यौ।२। वराटकाः।६। आदिर्द्विकं सखे वृद्धिः प्रत्यहं त्रिगुणोत्तरा॥ गच्छः सप्तदिनं यत्र गणितं तत्र किं वद॥ न्यासः॥ आ।२। उ।३। ग।७। लब्धं

२३
२ गु
४ व
८ गु
६४ व
१२८ गु
१६३८४ व
३२७६८ गु
१०७३७४१८२४
त्रि० १०४८५७
द्रम्म ९
काकि २७
वराटका २
वरा० ६

द्वितीयोदाहरणो
गुणवर्गगुणाव
गणिताः मुखं २
चयस्त्रिगुणः ३
गच्छः ७
गु २१८७
व ७२९
गु २७
व ९
गु ३
३ दं व्येकं २१८६
गुणः ३ व्येकः २
तेन भक्तं १०९३
मुखं २ अनेन गु
णितं
२१८६ संकलि
तथैनैकां ३

वी

तथाह्यत्र गच्छः ३० समः सोऽर्द्धितः १५ अत्र वर्गस्थापनं संप्राप्ते गच्छः १५ विषमे व्येकः १४ अत्र गुणकस्थापनं पुनर्गच्छः १४ सोऽप्यर्द्धितः ७ वर्गस्थापनं पुनर्गच्छः ७ विषमो व्येको ६ अत्र गुणस्य पुनः समस्यैतस्यार्द्धं ३ वर्गस्थापनं पुनर्विषमो सौ व्येकः २ गुणस्थापनं पुनः समे अर्द्धिते १ वर्गस्थापनं पुनर्विषमो गच्छः १ व्येकः ० गुणस्थापनं २ तदग्रय गुणादारंभः अन्त्ये वर्गस्थो द्विवर्गः गुणाङ्के द्विगुणानीयः प्रस्तारो यथा — अत्र गुणाद्रूफलं १०७३७४१८२४ व्येकं १०७३७४१८२३ चयगुणः २ व्येकः १ अनेन भक्तं १०७३७४१८२३ मुखं २ अनेन गुणितं २१४७४८३६४६ इदं सर्वधनं वराटकात्मकमेतस्य निष्क रूपतानु[illegible] भागहारेणा जायते = ६

वयंत्रयंचयंविप्रोवदतंवदतंदत॥न्यासः॥श्रा॰।१२।३।१६।
ग॰।१७।घतां।९॰५।लघ्वमादिदीर्घाक्षराःसूत्रेवृत्ते॥गच्छ
त्तं घनमादिविहीनं घ्येकपदार्द्धहतं च चयः स्यात्॥उदाह॰
प्रथममगमदह्ना योजनेयोजनेशस्तदनु ननु कयासौ ब्रू
हि यातोऽग्रवृद्ध्या॥अरिकरिहरणार्थं योजनानामशीत्या
रिपुनगरमवाप्तः सप्तरात्रेण धीमान्॥न्यासः॥आ॰दि॰।२।
उ॰सा॰।गच्छ।७।घतां।८०।लब्धं उत्तरं।२।करणसूत्रं वृत्तं।
श्रेढीफलादुत्तरलोचनघ्नाच्चयार्द्धवक्त्रोत्तरवर्गयुक्तात्॥
मूलंमुखोनंचयखंडयुक्तंचयोद्धृतंगच्छमुदाहरंति॥उदा
हरणं॥द्रम्मत्रयंयःप्रथमेऽह्निदत्वादातुंप्रवृत्तोद्विचयेनतेन॥ शतैया
शतत्रयंषष्ठ्यधिकंद्विजेभ्योदत्तंकियद्भिर्दिवसैर्वदाशु॥

राश्योः घातस्य द्विघातेन द्विगुणेन कृतेन राश्योः यदंतरवर्गेण युतेन सतितयोः राश्योः वर्गयोगो भवति राश्योर्योगस्य यद्वा पर्यंतरेण गुणनेन तद्वर्गांतरं स्यात् ४ =

24

ली॰ व॰ २४

दंवाकुः॥ उदाहः॥ कोटिश्चतुष्टयं यत्र दोस्त्रयं तत्र का श्रुतिः॥ कोटिदोः कर्णतः कोटि। श्रुतिभ्यां च भुजं वदः॥ न्यासः॥ कोटिः।४। भुजः।३। वर्गौ।१६।९। कोटिकर्णः। एतयोर्योगः।२५। मूलं।५। कर्णो ज्ञातः। राश्योरंतरवर्गेण द्विघ्ने घाते युते तयोः॥ वर्गयोगो भवेदेवं तयोर्योगान्तराहतिः। वर्गान्तरं भवेदेवं ज्ञेयं सर्वत्र धीमता॥ कोटिश्चतुष्टयमितिपूर्वोक्तोदाहरणे न्यासः॥ श्रुतिः।५। अनयोर्वर्गान्तरं॥ एतयोर्योगः।९। अंतरेण।१। हतो वा वर्गान्तरं। अस्य मूलं।३। कोटिः। पुनः एवं ज्ञातो भुजः।३। उदाहरणं। सांघ्रित्रयमितो बाहुर्यत्र कोटिश्च तादृशी॥ तत्र कर्णं प्रमाणं किं गणकाङ्क्ष्वशु मे द्रुतं॥ न्यासः। भुजः ३ १ ४

३	कोटिः ० ३ ४
१	कृतियोगः १
४	१६८ ४ / ८

कोः ४ को॰ ५ भु॰ ३

= भुजकालक्षेत्रव्यवहारयोः संबंधतो ... क्षेत्रं वा लक्ष्यते भुजा क्षेत्रस्य त्रिभुजचतुर्भुजरूपतया भेदौ द्वौ ... भवतः तत्र त्रिधा त्र्यस्रं समत्रिभुजं द्विसमत्रिभुजं विषमत्रिभुजं चेति पंचधा चतुरस्रं समचतुरस्रं आयतचतुरस्रं द्विसमचतुरस्रं त्रिसमचतुरस्रं विषमचतुरस्रं चेति एवं क्षेत्राष्टौ नवमं वृत्तमिति ... भेदाः = ८ = ... संज्ञा = ९

गणितं ॥२१८॥ करणसूत्रं सार्धार्या ॥ पादाक्षरमितगच्छे गुणवर्गफलं चयेऽद्विगुणे ॥ समवृत्तानां संख्या तद्वर्गो वर्गवर्गश्च ॥ स्वपदोनौ स्यातामर्द्धसमानां विषमाणां ॥ उदाह० ॥ समानामर्द्धतुल्यानां विषमाणां पृथक् पृथक् ॥ वृत्तानां वद मे संख्यामनुष्टुप्छन्दसि द्रुतं ॥ न्यासः ॥ उक्तरीत्या द्विगुणो गच्छः लट्घा समवृत्तानां संख्या ॥२५६॥ तथा अर्द्धसमानां च ॥ ६५२८० ॥ विषमाणां च ॥ ४२९४९०१७६० ॥ इति श्रेढीव्यवहारः ॥ अथ क्षेत्रव्यवहारः ॥ इष्टो बाहुर्यः स्यात्तत्स्पर्धिन्यां दिशीतरो बाहुः ॥ त्र्यस्रे चतुरस्रे वा सा कोटिः कीर्तिता तज्ज्ञैः ॥ तत्कृत्योर्योगपदं कर्णो दोःकर्णवर्गयोर्विवरात् ॥ मूलं कोटिः कोटिश्रुतिकृत्योरंतरात्प-

को
कर्ण ५
भु ३

= तयोर्भुजस्य कोटेश्च ये कृती वर्गौ तयोरैक्यस्य यावान् मूलं तावान् कर्णः ... त्रिभुजे ... दोर्भुजस्य कर्णस्य वर्गयोरंतरात्पदं कोटिः स्यात् एवमेव कोटिकर्णयोर्वर्गयोर्विवरान्मूलं भुजः स्यात् ...
= २

25

२५

ली॰ व॰ द्विता वा॥ तौ कोटिकर्णौ विनि कोटिं तौ वा बाहुः श्रुती॥
चाः करणीगततेह्नः॥ उदाह॰॥ भुजं द्वादश्याकोयोयी करणी
वनेकधा प्रकाराभ्यां वद लिप्रं तौता वकरणीग तौऽन्या
सः॥ भुजः॥१२॥ इष्टं॥२॥ अनेन द्विगुणोनाद्भु॥ गुणिता भु
जः॥४८॥३ इष्टकृत्या एकोनया॥३॥ भक्तो लब्धा कोटिः॥
१६॥ ई प्रमिष्टगुणाः॥३३॥ भुजो नाजातः कर्णः॥२६॥
२॰॥ त्रिकोणोष्टेन वा कोटि॰॥८॥ कर्णः॥१७॥ पंचकेन॥५॥
१३॥ इत्यादि॥ अथ द्वितीयप्रकारेणन्यासः॥ इष्टो॥१२
भुजः॥१२॥ अस्य कृतिः॥१४४॥३ इष्टेन भक्ता लब्धं॥७२॥
इष्टेनारा ऊनं ३५ तस्मा द्वितं जातो कोटि॥३५॥३७॥ चत
ष्टयेन वा॥१६॥२०॥ षट्केन वा॥८॥१०॥ करणास्त्रम्॰॥

टिक करोत्तां तेअज कोटि तानार्यमाह =१

द्वाभ्यामपवर्तितः सि ह्रः = १

कोटिः १०३१२१४ कृतियोगः १२६९८ अनयोर्वर्गयोगः ॥
१२६९८ अस्य मूलाभावात्करणीगत एव करणी । अस्या
सन्नमूलज्ञानार्थमुपायः ॥ राशेर्मूलं ह्रस्यापि स्यात्तत्र
क्रिययायावदं वर्गो राशिर्हतोस्तेन हता क्षेप्यास्ततोर्वधात् पदं गु
णापदद्युस्तानिन्नत्वं निकटं भवेत् । इयं करणाकरणी । १२६९८
अस्याः छेदांशघातोऽयुतघ्नः १२६९८०००० अस्यासन्नमू
लं ११२६८ गुणामूलं १०० भक्तं लब्धमासन्नपदं ११२ भा
गाः २६८ अयं करणीः । एवं सर्वत्र करणीतत्त्वम् । इष्टोभुजो
ऽस्माद्द्विघ्नकोष्ठनिघ्नादिष्टस्य कृत्यैकवियुक्तया हृतम् ॥ को
टिः पृथक्सेष्टगुणाभुजोनाकर्णो भवेदंत्यमिदं तु जात्यं
॥२॥ इष्टो भुज स्तत्कृतिरिष्टभक्ता द्विःस्थापितेष्टोनयुता

अत्रेष्टसमविषमां कोयथेष्ट गुणकाः कोटौ = ३

अत्रेष्टं समां कएव नास्यः = १

अत्र = २

भुजान्तर = (margin)

दो ५ (margin)

अत्र (margin)

वंशाग्रे तन्मूलोपपत्तिः भुजो भुजः भग्नदेशपर्यन्तं कोटिर्वंशः शिष्टो वंशः कर्णः अत्र कोटिकर्णयोगो वंशः वंशाग्रमूलान्तरभू
मिः भुजः कोटिकर्णवर्गान्तरमूलं भुजो भवति अतो भुजवर्गः कोटिकर्णयोगभक्तः कोटिकर्णान्तरं स्यात् ताभ्यां कोटिकर्णा
भ्यां संक्रमणसूत्रेण कोटिकर्णौ स्तः इत्युपपन्नं = १ ज्ञात्यमकरणमिति = ४

ली. व. अत्र दोःकोट्योर्नाम भेदं नैवाकेवलं न स्वरूपभेदो कर्णस्य
२६
सूत्रं । ३ । भुजयोराहतिर्द्विघ्नी ॥ कोटिर्वर्गान्तरं हृतः ॥ कृति
योगस्तयोरेव कर्णश्चाकरणीगतम् ॥ उदाहरणं । येयं
सूत्रं भवेज्ज्ञात्यं कोटिदोःश्रवणाः समे ॥ गीतपश्चाविदि
तां स्तास्तान् वद त्रिप्रश्नान् हि विचक्षणाः ॥ न्यासः ॥ अत्र ज्येष्ठे ।
२ । १ । आभ्यां कोटिभुजकर्णाः । ४ । ३ । ५ । अथवा ज्येष्ठे । २ । ३ ।
आभ्यां । ५ । १२ । १३ । अथवा । २ । ४ । आभ्यां । १६ । १२ । २० ॥
एवमन्यत्रानेकधा ॥ कर्णकोटिर्भुजे च ज्ञाते शेष
करणसूत्रं । वंशाग्रमूलान्तरभूमिवर्गो वंशोद्धृतस्तेन पृ
थग्युतोनौ ॥ वंशो तदर्धे भवतः क्रमेण वंशस्य खंडे श्रु
तिकोटिरूपे ॥ उदाहरणं । यदि समभुवि वेणुर्द्वित्रिपाणि

३२

३२
४२
१२

इष्टेनाविघ्नाद्धिगुणा ग्रकाणादि इष्टस्यकृत्येकायुताय ह्राप्तं
॥ कोटिर्भवेत्साए व्यागिष्टनिघ्नीत त्कर्णयोरं तरमंत्र बाहुः ते=
॥ उदाह०॥ पंचाशीतिमितिर्विकर्णयोयावकरणागतौ ॥
स्यातांकोटिभुजौतौतौवद कोविदस्तत्वरं॥ न्यासः॥
कर्णः ८५ ग्रयंद्विगुणः॥ १७०॥ द्विकेनेष्टेन हतः॥ ३४०॥
इष्टकृत्यासैकया॥ ५॥ भक्तोजाताकोटिः॥ ६८ ॥ इयं
मिष्टगुणाः॥ १३६॥ कर्णात् ८५॥ विनाजातोभुजः॥ ५१॥
चतुष्केनेष्टेन वा॥ ४० ॥ ७५॥ कर्णरगान्सूत्रं॥ इष्टवर्गेणा
सैकेन द्विघ्नः कर्णोऽप्यवाहृतः॥ फलोनः श्रवणः कोटिः
फलमिष्टगुणांभुजः॥ ४४ एवं कर्णः॥ ८५ ॥ अत्र द्विके
नेष्टेनजातौकिलकोटिभुजौ॥ ५१॥ ६८॥ चतुष्केन वा॥ ४० ॥ ७५॥

कर्णज्ञाने ऽपि प्रकारांतरेण भुजकोटिज्ञानमाह = ४

लो॰ व॰ २७

कोटिकर्णान्तरे भुजे च दृष्टे सूत्रं ॥ भुजाद्वर्गितात्कोटिकर्णान्तराप्तं द्वि
धा कोटिकर्णान्तरेणोनयुक्तं ॥ तदर्द्धं क्रमात्कोटिकर्णौ भवेतामि
दं धीमतावेत्य सर्वत्र योज्यं ॥ १ ॥ सर्वत्रैव ज्ञातमज्जनस्यान्तमध्यं भुजः
कोटिकर्णान्तरं पद्मदृश्यं ॥ नलः कोटिरेतन्मितं स्याद्यदंभो वदैवं
समानीयं पानीयमानं ॥ उदाहरणं ॥ वक्रक्रौंचाकुलितसलिले क्वापि
दृष्टं तडागे तोयादूर्ध्वं कमलकलिकाग्रं वितस्तिप्रमाणम् ॥ मंदं मंदं
चलितसलिलेनाहतं हस्तयुग्मे तस्मिन्मग्नं गणक गणकशा यदि क्षिप्रम
म्भःप्रमाणम् ॥ न्यासः ॥ ३ । २ ॥ लब्धं जलगांभीर्य्यं ॥ १५ ॥ इयं कोटिः
इयमेव कलिकामानयुता कर्णः ॥ १७ ॥ कोऽद्योक्तदेशेन वृत्तेकर्णे
भुजे च दृष्टे कोटिकर्णज्ञानाय करणसूत्रं ॥ छिन्नि वृत्ता लोधि भूति
संयुतं युत्सरोल्लरं तेन विभाजिताया ॥ तालो घ्रितेस्तालसरोन्न

प्रमाणे गगणक पवनवेगादेकदेशो स भग्नः॥ भुवि नृप

मितहस्तेष्वंग लग्नं तदग्रं कथय कतिषु मूलादेष भग्नः क

रेषु॥ न्यासः। कोटिकर्णयुतिः॥३२॥ भुजः॥१६॥ जाते [illegible]

खंडे १२·२०। १२ १६ । बाहुः। कर्णयोगे दृष्टे को [illegible]

प्राग्वत्कृतमासूत्रे। स्तंभस्य वर्गोऽहिबिलांतरेण भक्तः फ

लं व्यालबिलांतराले॥ शोध्यं तदर्धप्रमितैः करैः स्याद्बि

लाग्रतो व्यालकलापियोगः॥ उदाहरणं॥ अस्ति स्तंभतले बि

लं तदुपरि क्रीडाशिखंडी स्थितः स्तंभे नवोच्छ्रिते त्रिगुणित

स्तंभप्रमाणान्तरे॥ दृष्ट्वाहिं बिलमाव्रजन्तमपतत्तिर्यक्स

तस्योपरि क्षिप्रं ब्रूहि तयोर्बिलात्कतिमितैः साम्येन गत्योर्यु

तिः॥ न्यासः॥ ९ २७ [illegible] बिल[illegible]योर्मध्ये हस्ताः॥२७॥ ९

अत्रेदं स्तंभस्य वर्गो हीति सूत्रं व्यर्थं यतो वंशाग्रमूलांतर भूमीति सूत्रेणैव सिद्ध्यतीति स्तंभ २२

मूलसर्पांतरे भूमिं वंशं च कल्प्य स्तंभं [illegible]भूमिं च कल्प्य वंशाग्रमूलांतर भूमि ९ वर्गः ८१ वंशो २७ प्रतेलब्धं ३

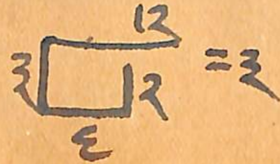
तेन द्विस्थो वंशः २७।२७ युतोनः ३०।२४ तदर्धे क्रमात्कोटिकर्णौ १५।१२ ततः श्रुतिः १५ कोटिः १२

भुजकोट्योर्न मिथो भेद एवं केवलं नामस्वरूपभेदः [illegible] पि व्यर्थमेव॥६॥

78

लीः वः
२८

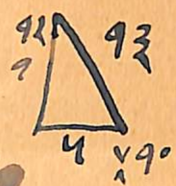
तादृग्मी समभुजो वलंबो भवतः कुखंडे॥ उदाहरणं॥ पंचदशदशकरो
च्छ्रायवेण्वोरज्ञातमध्यभूमिकयोः॥ इतरेतरमूलाग्रगसूत्रयुते
र्लंबमानमाचक्ष्व॥ न्यासः १५। १० ज्ञातो लंबः ६ वंशांतर
भूः ५ अत्र ज्ञाते भूखंडे ३।२। अथवा भूः १० खंडे ६।४। वा
भूः १५ खंडे ९।६। वा भूः २० खंडे १२।८। सर्वत्र लंबः स एव
यथात्र भूमितुल्ये भुजे वंशाः कोटिस्तदा भूखंडे का किमिति त्रै
राशिकेन सर्वत्र त्र्यया॥ अथ क्षेत्रलक्षणोक्तं॥ धृष्टोद्दि
ष्टमृजुभुजं क्षेत्रं यत्रैकबाहुतः स्वल्पा॥ तदितरभुजयुतिरथवा
तुल्या ज्ञेयं तदक्षेत्रं॥ उदाहरणं॥ चतुरस्रे त्रिषट्द्वादशार्कभुजा स्त्र्यस्रे त्रि
षट्नवा॥ उद्दिष्टा यत्र धृष्टेन तदक्षेत्रं विनिर्दिशेत्॥ न्यासः॥ ६ २ १२ ३
६ २ ३॥ एतेऽत्रानुपपन्ने क्षेत्रे भुजप्रमाणां ऋजु शलाका भुजस्थाने॥

न्यासः ५० कर्णः २५० उड्डीयमानं ५०
१५० को० ४०० भुज २००

भुजकोट्योरंतरे च तदेव सूत्रं तेन उदाहरणं दोःकोट्योरंतरं शैलाः कर्णो यत्र त्रयोदश भुजकोटी पृथक् तत्र वदाशु गणकोत्तम । भुजकोट्यंतरं ७ कर्णवर्गो द्विगुणः ३३८ भुजकोट्यंतर ७ वर्गेण ४९ नेशोध्यं २८९ मूलं १७ भुजकोट्यन्तरं द्विधा ७।७ मूलविहीनयुक्ते तदर्धे भुजकोटी = ५. १२

रध्याउड्डीयमानं खलु लभते तत्॥ उदाह०॥ वृक्षाद्धस्तशतोच्छ्रयाच्छ
तयुगे वापीं कपिः कोऽप्यगा उत्तीर्याथ परो द्रुतं श्रुतिपथेनोड्डीय
किंचिद्द्रुमात्॥ जातैवं समता तयोर्यदि गतावुड्डीयमानं किय
त विद्वंश्चेत्सुपरिश्रमोस्ति गणिते क्षिप्रं तदाचक्ष्व मे॥ न्यासः॥ २४ ४०॥ २०
लब्धमुड्डीयमानं —॥५०॥ भुजकोटियोगे कर्णे च ज्ञाते कर्णस्तत्र
कर्णस्य वर्गाद्द्विगुणाद्विशोध्यो दोःकोटियोगः स्वगुणोऽस्य मूलं
योगो द्विधा मूलविहीनयुक्तं स्यात्तां तदर्द्धे भुजकोटिमाने॥ उ
दाहरणम्॥ दशसप्ताधिकः कर्णस्त्र्यधिका विंशतिः सखे॥ भुजको
टियुतिर्यत्र तत्र मे ते पृथग्वद॥ न्यासः। कर्णः। १७। दोःकोटि
योगः [illegible]:२३॥ ज्ञाते भुजकोटिः॥८॥१५॥ कर्णस्तत्र॥ अन्योन्यमूला अंको दृष्टो
ग्रगसूत्रयोगाद्वेण्वोर्वधे योगहृते वलंबः॥ वंशौ स्वयोगेन हृतौ

= श्रीमद्गुरुचरणापरागविजरजांत्रिभुजक्षेत्रे क्षेत्रफलकरणान्तियोर्भुजकोट्योर्ताना (?) र्धस्तत्वं साधुरिति ॥ इष्टव गतिहीनस्य करणाविर्गस्य यत्पदं तेन भक्तं फलं द्विघ्नं कोटि स्तेन विभाजितं द्विघ्नमेव फलं दोः स्यादित्य

भुजः सर्वस्तुरयः ॥१॥ पं० = ३

२१

लीः० व० अस्मादेव भुजयनीतांशो यार्द्ध मत्स्या गताबाधादिवैपरित्येनेत्य र्थः ॥ ज्ञातेबाधाघे ॥ ६।२५ अतडभय त्रापिज्ञातो लंबः ॥ ८ ॥ फलं ॥ ६६ ॥ करणसूत्रं ॥ सर्वदोर्युतिदलं चतुः स्थितं बाहुभिर्विरहितं च तद्वधात् ॥ मूलमस्फुटफलं चतुर्भुजे स्पष्टमेवमुदितं त्रिबाहुके ॥ उदाह० ॥ भूमिश्चतुर्दशमिता मुखमंकसंख्यं बाहू त्रयोदशदिवाकरसंमितौ च ॥ लंबोऽपि यत्र रविसंख्यक एव तत्र क्षेत्रे फलं कथय तत्कथितं यदाद्यैः ॥ न्यासः ॥ ङ ऊर्ध्वकरणोत्पन्नजातफलं करणीगतं ॥ १९८०० ॥ अस्याः पदं किंचिन्न्यूनमेकचत्वारिंशाधिकं १४१ इदमत्र क्षेत्रे नवास्तवं फलं । १६२ । लंबेन निघ्नं कुमुखैक्यखंड इति वक्ष्यमाणकरणेन वास्तवं फलं । १६८ । अथ त्रिभुजस्य सर्वदोर्युतेस्तस्य १३ ▽ १५ / १४ अनेन प्रकारेण तदेव फलं वास्तवं फलं

सर्वदोर्युतिदलमित्यनेन क्षेत्रे मही मखमिते त्यस्य न्यासः सर्वदोः १४।१३।१५ ए वाम्युतिः ४२ दलं चतुः भुजरहितं ७।८।६।२१। घातः ७०५६ अस्य मूलं स्पष्टं जातं क्षेत्रफलं सर्वत्तमं मेव ८४ एवं दश सत दशश्र साविन्यस्यापि रचितौ तत्त्वमेवास्य फलं २६ = २

१४०।२१ / १०० फलमस्फुटं = १०४

छूते = ४

२८

[margin notes:] कुम्भि ; फलं ३६ ; मित्राते ; तत्र तातमा ; ४४ ; २२ ; अस्यैतेस्मेव ; भूमिः ; १३ कल्पिता ३ ; तेतो भुजो ; ल ; २ ; १३ ; मुभ ; लं १२ ; बाधा ; १५ ; ८ ; ६ कात ; ६ ; ११ ; तदेव ; १५

[left margin, vertical:] ते त्रदशायित ॥३ ; १६ ; १२ ; = पं० ७

स्वाबाधा भुजकृत्योरंतरमूलं प्रजायते लंबः = ४

भुजविविन्यस्यानुपपत्तिर्दर्शनीया॥ त्रिभुजे लंबज्ञानाय फलज्ञा॥
नाय॥ करणसूत्रमार्याद्वयं॥ त्रिभुजे भुजयोर्योगस्तदंतरगुणो
भुवा हृतो लब्ध्या॥ द्विस्था भूरूनयुताद्दलिता बाधे तयोः स्यातां॥
स्वाबाधाकृतिहीना भुजवर्गात्पदं तदिह लंबः॥ लंबगुणं भूम्य
र्द्धं स्पष्टं त्रिभुजे फलं भवति॥ उदाहरणं॥ क्षेत्रमहीमनुमितात्रिभुजे
भुजौ तयत्र त्रयोदशपंचदशप्रमितौ च यस्य॥ तत्रावलंबकमथो
कथयावबाधे हि प्रतराच समकोलमितिफलाख्यां आबाधे नवे
।५।९। लंबश्च।१२। क्षेत्रफलं च।८४। दर्शनं।१५। १३। दशपंच
दशप्रमौ भुजौ त्रिभुजे यत्र नव प्रमा मही॥ अबधे वद लंबकं तथा
गणितं गणितकाभ्युत्क्रमे॥ न्यासः॥ ९। अत्र त्रिभु
जे भुजयोर्योग २८ त्यादिनालब्धा २१ अनेन भूरूनानस्यात्॥

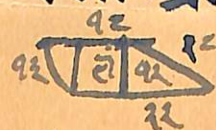
आबाधेक पयेतमर्थः = ५

ली० व० तुल्यकर्णाभिहतिर्विभक्ता फलं स्फुटं तुल्यचतुर्भुजे स्यात्॥
समश्रुतौ तुल्यचतुर्भुजे तु तथायते तद्भुजकोटिघातः॥ चतु
र्भुजेऽन्यत्र समानलंबे लंबेन निघ्नं कुमुखैक्यखंडं॥ अत्रोद्दे श
कः॥ क्षेत्रस्य पंचकृतितुल्यचतुर्भुजस्य कर्णौ न तस्य गणितं त
गणक प्रचक्ष्व॥ तुल्यश्रुतेश्च खलु तस्य तथायतस्य यद्विस्तु
तीरसमिता ष्टमितं च दैर्घ्यम्॥ अत्र प्रथमक्षेत्रस्य न्यासः

अत्र त्रिंशन्मितामेकां प्रकल्प्यान्या ज्ञाता॥ ४०। तथा दर्शितं
।४०। २५ २५ २० २५ अत्र गणितं। ६००। अथवा चतुर्दशमितामेकां
श्रुतिं प्रकल्प्य। १४। ज्ञातान्या॥ ४८। अस्य दर्शनं॥
४८॥ १४। अत्र गणितं। ३३६। अथ तुल्यश्रुत्योर्योगप
दं कर्ण इति ज्ञाता कर्णौ गता श्रुति उभयत्र तुल्यैव। २५। गणि

क्षेत्रस्याय स्य वदनं मदनारी त्वस्य क्षेत्रस्य दर्शनं

अत्र सर्वक्षेत्रमिति दलमित्यनेनास्फुटं फलं २५० यदंतुलं वेन नि
घ्नं कुमुखैक्यखंडमिति वास्तवं फलं १८८ अत्र लंबलंबा
तुल्यश्रुतेः २५ २५ २५ २५ फलं ६२५ = ७
दर्शनं फलं ४२ = ७
तुल्यकर्णास्य

क्षेत्रदर्शनं। ५ २५ फलं २५ = ९

॥८७॥ अथस्थूलत्वनिरूपणार्थं सूत्रं॥ चतुर्भुजस्यानियतत्वेहि कर्णयोः कि
यंततोऽस्मिन्नियतं फलं स्यात्॥ प्रसाधितौ तच्छ्रवणौ यदाद्यैः स्वकल्पि
तौ तावितरत्र न तत्तः॥ तेष्वेव बाहुष्वपरौ च कर्णावनेकधा दत्तेत्रफ
लं ततस्तथ्यं॥ चतुर्भुजे हि एकान्तरौ कोणौ आक्रम्य अन्तः प्रविश्यम
तिस्वं कर्णं संकोचयतः॥ इतरौ तु बहिः प्रसरन्तौ स्वं कर्णं वर्धयतः॥
अत उक्तं॥ तेष्वेव बाहुष्वपरौ च कर्णाविनि० लंबयोः कर्णयोः॥
चैकाम निर्दिश्य अपरात्कथं॥ पृच्छत्यनियतत्वेऽपि नियतं चापि
तत्फलं॥ स पृच्छकः पिशाचो वा वक्ता वा नितरां ततः॥ यो नर
वेत्ति चतुर्बाहुक्षेत्रस्यानियतां स्थितिं॥ कर्तुराक्तं सार्धं श्लोक
द्वयं॥ ३ स्पष्टितिस्तल्य चतुर्भुजस्य कल्पा चैतद्गो विविबाङ्कितांया
॥ चतुरंगवाहुक्षातिस्तदीयं मूलं छिन्नीयमन्यकर्णप्रमाणा क

त्रिभुजे भुजयोर्योगः १४५ तदंतर ८१ गुणः ११.५ भक्ता ९५ हृतः ८१ लब्धाद्विस्थाभ्यां ३३१ ऊन २६६ युता ४६२ दलिता १४४ ३३१
स्याबाधा १४४ ३३१ भुज ८१११ कृत्यो ३०१ ३६ ५३३६१ ४६२४१ ५९२९ कोतत्र २११५६ १४८९४ ८४८२४ लंबः ३२

३१

त्रिभुजे भुजयोर्योग इति = प. २

ली. व. व्यकलं स्यान्नियतंतु तत्र ॥ कर्णस्या [५८ ५१ ७५ ७७] न्नियतत्वाल्लंबो प्य ॥

३१ नियत इत्यर्थः ॥ लंबज्ञानायक ८५॥ [७५] ७७ तस्मिंस्त्रि ॥ चतुर्भुजा

५ त्रस्त्रिभुजेवलंबः प्रागुक्तभुजौकर्णभुजौ महीभूः ॥ अत्र लंबज्ञानार्थं स

व्यभुजा ग्राह्यद्विताभुजमूलेनाभीकर्णाच्छिन्नः सत्र सञ्जातिभिन्नः क

ल्पितस्तेन चतुर्भुजान्त्रिभुजं कल्पितं ॥ तत्रासौ कर्णः एको भुजः

द्वितीयस्तु सव्यभुजाभूः सैवः अतः प्राग्वल्लंबाबाधाज्ञातः ॥ दृष्टा लंबः २०॥ ५

लंब ज्ञाते कर्णज्ञानार्थं सूत्रं ॥ यल्लंबलंबाश्रितबाहुवर्गविश्लेषमूलं

कथितावधासा ॥ तद्भूत भूवर्ग [७७] समन्वितस्य यल्लंबवर्गस्य

पदं स कर्णः ॥ अतः सव्यभुजा ॥ ५१ [७५] ३३ ॥ यालंबकिल कल्पितः २० ॥

अतो ज्ञाता आबाधा ॥ २४ ॥ तत्तद्भूवर्गसमन्वितस्येत्यादिना ज्ञा

तः कर्णः ॥ ७७ ॥ द्वितीयकर्णज्ञानार्थं सूत्रम् ॥ इष्टोत्र कर्णः प्रथम

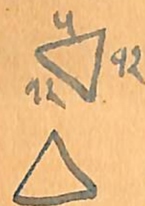
एवं ५ प. २

नन्वत्र यल्लंबेतितत्त्वं किमर्थं कावधाक सा ज्ञानार्थं मिति चेन्न तज्ज्ञानं त्रिभुजे भुजयोर्योग इत्यनेनाबाधा ज्ञायते इति

चेन्न यत्र लंबं ज्ञात तत्राबाधा ज्ञानार्थं मिदं इति चेदुच्यते तद्वा नलंबकोटिं प्रकल्प तदाश्रितं भुजं कर्णं प्रकल्प्य कोटि

कृतिकृत्योरंतरात्पदं बाहुरित्यनेनाबाधा ज्ञायते लघ्वी तद्भूनाभूमिर्ज्ञाताद्वित्रीयोबाधा तत्र प्रतलंबकोटिं हदा

नाधा... मि प्रकल्प्यान तत्र योयोमि पृदंक... र्थं लंबेत बाधिते तिस्त्र माबाधा ये ज्ञाव्यर्थं मेव ॥

तंबाहं। [diagram: २५ २५ २५ २५] अस्यायतस्य न्यासः। [diagram] अस्य गणितं ५८।
उदाह०॥ क्षेत्रस्य यस्य वदनं मस्ता [diagram] रितुल्यविष्कंभ
शाष्ठिदृशितेनमुखेन तुल्याः॥ बाहू त्रयोदशनखप्रमितौ च लंबा
स्तूर्यैर्मितश्च गणितं वद तस्य किं स्यात्॥ न्यासः। [diagram: १२, १३, २२] अत्र
सर्वदोर्युतिदलमित्यादिना स्थूलफलं ८५ वास्तवं तु। २२ लंबेना
निघ्नं कुमुखैक्यखंडमिति जातं फलं २१८ क्षेत्रस्य खंडत्रयं
कृत्वा फलानि ६ अगणितीयरेकं कृत्वा अस्य फलोपपत्तिर्द्वि
तीयाखंडे त्रयदर्शनम्॥ पंचाशदेकसहिता वदनं यदीयं भूः
पंचसप्ततिमिता प्रमितोऽष्टषष्ट्या॥ सव्यो भुजो द्विगुणविंशतिसं
मितोन्यस्तस्मिन्फलं श्रवणलंबमितं प्रचक्ष्व॥ न्यासः॥ अ
त्र फलावलंबकृतीनां सूत्रं॥ ज्ञातेऽवलंबे श्रवणः क्षतौ तु लंब

२१६ २.६
[diagram: ५११, १२ १२, ५, १२] = ४

 कर्णाश्रितस्वल्पभुजैक्यमुर्वी प्रकल्प्यतच्छेषभुजौ च बाहू:॥
 साध्योऽवलंबोऽपि तथान्यकर्णः स्वोर्व्याकयोश्चेत्प्रवराग्रो नदी
र्घः॥ तदन्यलंबान्नलघुस्तथेदज्ञात्वे— कर्णः स्यधियाप्रक
ल्प्यः॥ चतुर्भुजे स्यैकांतरकोणगा वा कर्ण्यस्य संकोच्यमानं त्रिभुज
त्वंजाति तत्र एककोणालग्नतलघुभुजयोरैक्यं भूमिः।३त
दैभुजो स्वल्पभुजैक्यं भूः।९० भुजौ।७५।६८ त्रिभुजे भुज
योर्योगइत्ति। अत्र घेः।५९।४०।कर्णगतलंबः।३०२४।
अन्यकर्णकल्पितः।७७। स्वोर्व्या ९१। अबाधिको न अन्य
लंबात्कर्णगताद्भूतोनातिरिक्तात्याकल्पनं कोऽयत्तस्वबाहू
नीचतरे भुजौ लंबाद्भूतः संकोच्यमानः कर्णः कल्प्याविदपि
नस्यात्तत्तादितरौ भेदाधिको नस्यात्॥ एवमुभयथापि

प्रकल्प्यस्ह्यस्वेत्तुकर्णोभियत्नः स्पृत्ततेयो॥ कर्णान्तयोः॥ द्वामित्र
रौचवाकुप्रकल्प्यलंबावव धाग्रसाध्याः॥ एक्त्राबाधयोरेकेक
कुपस्ययोर्यत्तस्यादंतरंतत्कृतिसंयुक्तस्या॥ लंबैक्यवर्गस्यपदंद्वि
तीयःकर्णोभिवेत्स्वं वित्तभुजेष्ठु॥ तेत्रैवक्वत्तभुजेसव्यमुत्राग्रा
द्दितराभुजमूलगामिनः कर्णास्यमानंकल्पितं॥ ७७॥ तत्करारि
रवाऽवधिन्नस्यघत्रस्यम ध्येकर्णसंदवोभयत्नोयेत्र्यस्त्रेडत्पन्नेत
योःकर्णोमितंदितरौ चभुजौप्रकल्प्यप्राग्वल्लंबावाधाग्रसा
धिताः॥ दर्शनिलंबः॥ ६०॥ द्विलंबः॥ २४॥ आबाधयोरेककुष्भ
योः॥ ४५॥ ३२॥ अन्तरंलंबनिपातांतरमित्यर्थः॥ अंतरस्यकृते॥ ६९॥
लंबैक्य॥ ८४॥ कृतेक्य॥ ७०५६॥ ७२२५॥ अस्यपदंद्वितीयकर्णा
प्रमाणं॥ ८५॥ एवंसर्वत्र॥ अत्रेष्टकर्णकल्पनेविशेषोस्तिस्वत्रं

ली० वं० तत्रापरौ द्वासप्ततिसमलंबेचतत्स्फुटिः न्यासः २५ अत्र त्र्यहस्तकर्णोत्रिष्टस्तिमितंप्रकल्प्याज्ञातं प्राग्वद्
३३ दन्यकर्णः ।५६। अत्र पष्टपंचाशत्स्थाने द्वात्रिंशोत्मिते ।३२। कर्णोप्रकल्प्य प्राग्वज्ज्ञायमानेकर्णेजातंलंवकः राशी खंडद्वयं द्व २१२७०० अनयोर्मूलैकांछित्तीयकर्णः इत्यर्थः ।७७। अथ तदेवलेत्रसमलंबचेत्तदा सुरवोन भूर्मिपरिकल्प्यम्भूसिंश्तिलंबत्वानार्य्यत्र्यस्त्रेदेवमत्र त्त्ता तेन्नाबाघो ।३१ ५१२ लंबस्तकरणीगनोज्ञातः ।३८०।६। अत्र यत्तत्रयत्रंजेसमलंबः स्नावा घोनितः समभूमेर्लंवस्यचवगयोगः ।५०४८। अयंकर्णवर्गः ।२ एवंहृदावाधातोछित्तीयकर्णवर्गः ।२१७६। अनयोरासन्नमूलकरणेजातौकर्णौ ।
१५१ ११६ ३ ५ ३
२
२ २

छि=२

एतदन्तकमपि बुधैर्भिन्नान्नायते । करणसूत्रं । अथ तेन तु कर्त्तो

भयतानास्यते ये तयोः फलैकांशफलमन्तरकृत न ॥ अनंतरोत्क

देत्रेषु सतयोः फलेः | २४ ८२४ | ६० ३३१० | अनयोरेकांशः ३३४ । तस्यैफ

लंकरणसूत्रं । समा नतंवस्य व तठंजस्यम ठरवेन

भागमिपारिकल्पमिं ॥ ठजो भुजौ अथ स्वदेवसार्द्ध

तस्या वधेलं वामितिं तनया । आवाधयो ना चठरस्तभ

मि तत्लंब वर्गैक्य पद स्क्रान्तिस्यान्त । समानलंब लघुदोः क्रु

योगान्तर स्वान्यदोः संयुतिरल्पिका स्यात्ता । उदाहरणं । द्विपं

चाशन्मितव्येक चत्वारिंशन्मितौ ठजौ । ठरवकं पंचविंशात्या

ठलं पश्चाम्महीकिल ॥ अठलं लंबकादीन्त्रमिदं प्रवद द्रुतं ।

हतंशाव द्वयपंचाशात्त्रिंशत्षष्टिश्चानियतंकर्णयोगमितौ कर्णौ

ली० व० वैकां॥२२८४॥२८२०। प्रथमकर्णाश्रितभुजघातैक्येन ४०८५।

भक्तं लब्धं २११६। अस्य मूलं ४६। एकः कर्णः। अन्यद्वि-

तीयकर्णार्थं प्रथमकर्णाश्रितभुजघातैक्यं ४०८५। भुज

प्रतिभुजवधयोगगुणितं जातं १४४४७३६०। अन्यकर्णा

श्रितभुजघातैक्येन ३२६४। भक्तं लब्धं ४२२५। अस्य मू

लं ६५। द्वितीयकर्णः। अत्रास्मिन्विषमे त्वेककर्णात् स्थितौ

। अस्य कर्णानयनस्य प्रकारस्य गौरवं वीक्ष्य प्रकृतयादर्शने चारुता

हता। अभीष्टजात्यद्वयबाहुकोटयः परस्परं कर्णहता भुजा

इति। चतुर्भुजं यद्विषमं प्रकल्पितं तत्र तु त्रिभुजद्वया

त्ततः। बाह्वोर्वधः कोटिवधेन युक्तः स्यादेकः कोटिभु

जावधैक्यं। अन्याल्लघोः साधनेऽस्मिन्नेवं कृतं ...

एवं चतुरस्रेऽस्मिन्नेव बाहुव्यत्यये कर्णयोर्बहुधा भवतः। एवमति
यत्वेऽपि तियत्वावकर्णावानीतो। अत्र लघुश्राघस्तदानय
नं कर्णाश्रितभुजाघातैक्यमुभयत्र व्यत्ययोत्पन्नाभाजितगुणा
यत्र योगेन भुजप्रतिभुजहत्योः कर्णौ पदे विषमे। अथ
कर्णास्य द्वितीयप्रकारः। कर्णाश्रितभुजाघातमिति। ए
कवारमनयोः। २५। ३९। घातः। ९७५। तयोः। ५२। ६०। अ
नयोर्घातः। ३१२०। घातयोर्द्वयोरैक्यं। ४०९५। तयोर्द्विती
यवारमनयोर्घाते जातं। १३००। तयोर्द्वितीयवारं। ३९। ६०।
अनयोर्घातः। २३४०। जातं घातयोर्द्वयोरैक्यं। ३६४०। एतदे
कभुजप्रतिभुजः। ५२। ३९। घातः। २०२८। पश्चात्। २५। ६०।
अनयोर्वधः। १५००। तयोरैक्येन। ३५२८। गुणितं जातं १

ली० व० यद्भेः समान्तिथ्यिकु गौरन्या घ्यत्त लंबकौत्तुल्यौ गौघ्यात्तिभि

३५

75

स्त्तघ्या जिनयमे यौगाच्छ्रु वांलंबयोः । प नत्त्वंडेकघ्ययाधरे

भ्रव रायोर्योगाब्धलंबाव धाय त्सूचीतिज मार्गव्हच्छ्रुजज

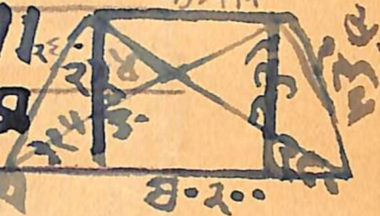
योयोगेन यास्यान्नतः ॥ साबाधंवद तंवकं चभुजयोः

स्त्थ्याः प्रमा रोचकेस वंगमरागतिक भ्रव द्वानित्तरांत्ते

त्र्यस्त्रौसिचेत् ॥ मानं ३०० मुखं १२५ । बाहू २६० । १९५ ।

करौ २८० । ३२५ । लंबौ १८० । २२४ । देत्र दर्शनं ।

अत्र करसूत्रं ॥ लंब २२४ । तदाभ्रि

लंब कोणं ध्यसंध्यास्व्यमस्यलंब

संध्या नाम्नः पीठसाध्ययस्या धरे खंडे । त

त्संधि र्द्विष्ठः पर लंब भ्रवरान्हत्तोन्वपीठे

तन्नविन्नाजात्यद्वैत्रद्वयांथ ५ १ ५३ | भु ५ | १ | १२ | को. १२ ३त्तरेतरकर्णाहिताभु
जाकोटयस्तास्ता महती भूल घुस्तुरवं३त्तरोवाहुइति
प्रकल्पनंतंत्रदर्शनिंद्दमौकर्णौ: ५२ २५ र्दमहत्वात्रायत
सेना नीनौ।द्व३ापद्वा।१ स्यैवज्ञा त्यद्वयस्यैतरेतर
भुजकोत्र्योजातौ घीतौ।। ६३ ६० ५६ ३६ १२।। अनयो
रेकोएक:कर्णं:।पद्व।ना कोः कोत्र्योस्पघानौ।२०।। ४८ ।
अनयोरेकचमेक:।कर्णः।द्व३।एवंभ्रुतिस्यातां।एवंद्व
विलज्ञायतो।यद्दिवा पार्श्वभुजयोव्यत्त्ययकल्यान्यस्तत
त्रंत दाजात्यद्वयकर्णयोर्वधः।द्व५।द्वितीयकर्णः।द्वेत्रे
यत्रशतत्रयीलीतिभिति तत्वेंडतुल्य मरववाहू स्वोत्कृ
तिभिः ३१ रातिघ्यतिभिस्तद्वल्योत्वतत्रभ्रुती।। एकोस्वाथ

36

ली० व० गादृयोलंबज्ञाता र्थसूत्रं लंबो भूघ्नौतिजनिजपीठवि
भक्तौ च वंशो स्तः। ताभ्यां प्राग्वं छकुत्यो र्योगात् लंबं कुरवं
डेचा एवमत्र लघ्वौ वंशौ ।२२५। १४० अत्राभ्यामल्योन्य
मलाग्रगसूत्रयोगादित्यादिकरणेन लब्धः कर्णयोगा
द्यो लंबः ।१४३। कुरवंडेचा १०। ८। ९। अस्य सूच्या बा
धालंब ज्ञाता र्थसूत्रं लंबहृतो निजसंधिः फललंबयुताः
समाहृयो ज्ञेयः। तम परसंध्यो रैकां हारस्तेनाघ्नौ तो च
। समपरसंधी भूघ्नौ सूच्या बाधेऽन्यकुर्यात्ताम्र। हार हृतः
परलंबः सूचीलंबो भवदृष्टः। सूचीलंब घ्नभुजो निजोनि
जलंबाघ्नतो सूच्या एवं देवदत्तः प्रतीतश्च प्राप्तिका हेयते क्रियते
अत्राकिलायलंबः। २२८। अस्य संधिः। १२२। अयं परमलंबेन।

३त्तिवा॰

न (श्रीवराहहस्तः) परस्यपीठेन् । भक्तो लंबश्च कर्त्योर्योगात्स्या
तामधःखंडौ लंबः । १८८ । तद्दाभ्रितो वाहुः । १९५ । अनयोर्मध्यमित्यावाधासांधिसंज्ञा । ४८ । तद्भुजभूत्त्विति द्वितीयावाधासापीठसंज्ञा । २५२ । एवंद्वितीयलंबः । २२४ । तदाश्रितोभुजः । २८० । एतस्यसंधिः । १३२ । पीठं । २६८ । अस्या
धलंबस्या । १८८ । धःखंडेसाध्यो । अस्यसंधिः । ४८ । पर
लंवेन । २२४ । अवृतो नवा । २८० । अप्यगुणितः परस्यपीठे
न । २६८ । भक्तो लंवाधःखंडौ । ६४ । अवरा धरखंडंचा । ८० ।
एवंद्वितीयलंवस्या । २२४ । संधिः । १३२ । परलंवेन । १८८ । कर्णो
नवा । ३५५ । ष्ट । अप्यगुणितः परस्यपीठेन । २५२ । भक्तो लंबंलं
वाधःखंडौ । १८८ । अवराधरखंडंचा । ६५ । अपयकरायोर्यो

ली० व० ३७

प्रमाणं परिधेः पंच द्वाण। द्वाविंशत्तिय त्वारिधिं प्रमाणं

तद्व्याससंख्या चसखेवि चिंत्यः। व्यासः। लब्धं परिधिमा

नं (२१ १२३६ १२५०)। स्थूलं वा २२। लब्धं गुणहारविपर्ययेण (१२५० २२ ३९२७)। व्या व्या=

समानं (११ ३९२७) स्थूलं वा करणसूत्रं। वृत्तक्षेत्रे परिधि गुण

ता व्यासपादः फलं यत्क्षुण्णं वेदैरुपरिपरितः कंदु

कस्यैव जालं। गोलस्यैवं तदपि च फलं पृष्ठजं व्यास

निघ्नं षड्भिर्भक्तं भवति नियतं गोलगर्भे घनाख्यं। उ

दाहरणं। यद्व्यासस्तुरगैर्मितः किल फलं क्षेत्रे समे तत्र किं

व्यासः सप्तमितश्च यस्य सुमते गोलस्य तस्यापि किं। पृष्ठे

कंदुकजालसंनिभ फलं गोलस्य तस्यापि च मध्ये ब्रूहि घ

नं फलं च विमलां वेत्सि लीलावतीम्। व्यासः ७। परिधिः

१८६ गुणितः अनेन ।२२४। भक्तो जातः। ६६/१५ समाहृयः। ८८/६ प

रस्यापवर्त्तं घे १८ ज्ञा ।४८। योगो हरः। १२/१ पा द्वितीयः समस्ता

र्तः ।५ एषु द्वितीयो हरः। १७ अनेन समपवर्त्तं घिज्ञ भक्तो

भूमिगुणोऽग्र जातस्त्याबाधो ३१/१७ पञ्च ५९/१७ । परलंबः। १८६।

भूमिगुणोऽहार भक्तो जातः सूचीलंबः। ६/१७ सूचीलंबेन

भुजौ भुजौ ।हरः/११ ।१७ । /११ ।एवमत्र गुणिते सर्वत्र भाग हारस्या

प्तिं प्रमाणाभ्युपायं गुणको यथा योग फले ६ प्रकल्प्यसाधि

यात्रैराशिक महांश्च यथा वृत्त देवैकरणस्त्वं व्यासे भव

दात्रिं ३८२७। इति विभक्ते क्रवबारास्त्यर्ध्ये। २२५। परिधिः

सत्क्षमः। द्वाविंशति घ्नो विहृतेऽथ शैलैः स्थूलोऽथवास्या

द्व्यवहारयोग्यः। उदाहरणं। विष्कुंभमानं किल सप्तयत्र तत्र

38

ली॰ व॰ मिति।१। अथ वा स्थूलसूक्ष्मज्या।६। अथ वा ज्यप्रोक्ती

३८ नयोल व्यासेनेविस्तृतिः।१०। कस्यास्तत्वं॥ त्रिद्व्यंकाग्निन

भश्चंद्रैः।१०३९२३॥ त्रिवाणाष्टयुगाष्टभिः।८४८५३। वेदा

ग्निवाणखाश्वैश्च।७०५३४। खखाभ्राभ्ररसैः क्रमात्।६...

।वाणेषुनखवाणैश्च।५२०५५। द्विद्विनंदेषुसागरैः।

४५९२२। कुरामदशवेदैश्च।४१०३१। वृत्तव्याससमाहते।

खखखाभ्रार्कसंभक्ते लभ्यंते क्रमशो भुजाः। वृत्तांतस्त्र्य

स्रपूर्वाणां नवास्रांतं पृथक् पृथक्। उदाहरणं। सहस्र

द्वितयं व्यासं यद्वृत्तं तस्य मध्यतः। समत्र्यस्रादिकानां मे भु

जान्वद पृथक् पृथक्। न्यासः। व्यासः।२०००। लब्धं

एवमिष्टव्यासे एभ्यो ध्रुवकेभ्यो ज्ञात्वा। आपिजीवा

त्र्यस्र भुजं
भुजमानं।१७३२

|| [illegible] | नेत्रफलं | [illegible] | गोलकपृष्ठफलं | [illegible] | गोलस्यान्तर्गत

फलं | [illegible] | करणसूत्रं | व्यासस्य वर्गो भनवाग्निनिघ्नः सूक्ष्मं

फलं पंचसहस्रभक्तः | रूपघ्ने तेऽर्कहृते घनं वा | स्यात् स्थूलं

फलं तद्व्यवहारयोग्यम् ॥ २ ॥ घनीकृतव्यासदलं निजैकविंशी

तं भागयुग्गोलफलं घनं स्यात् ॥ सूक्ष्मं | [illegible] | नदेवफलं स्थूलं वा |

[illegible] | घनमूलं स्थूलं वा | [illegible] | करणसूत्रं ॥ ज्याव्यासयोगान्त

रघातमूलं व्यासस्तदूनो दलितः शरः स्यात् | व्यासाच्छरोना

च्छरसंगुणात् मूलं द्विनिघ्नं भवतीह जीवा ॥ जीवार्द्धव

र्गे शरभक्तयुक्ते व्यासप्रमाणं प्रवदन्ति वृत्ते ॥ उदाहरणं | दश

विस्तृतिवृत्तान्तर्यत्र ज्या षण्मिता सखे तत्रेषुं वद बाणात्

ज्यां ज्याबाणाभ्यां च विस्तृतिं ॥ न्यासः ॥ १० ॥ [illegible] बाणा

कलेवारम्भ [illegible] = २

39

ली॰ व॰ ३९

दिग्गुणिता त्रिनक्तल्पे धनुषि कलिज्ज्याः स्याद्वयाः ॥ अथवात्र सूत्र-
स्वार्थं परिधेरष्टादशांशेन परिधिधनुषि चापवर्त्ये ज्याः स्या
द्वयास्त त्र्यापित्या एकभवंति ॥ अपवर्तितेन व्यासः परिधिः १८।
चापानि चा १।२।३।४।५।६।७।८।९। यथोक्तकरणेन ल
ब्धानि ज्यामानानि। ४८।८२।१२०।१५४।१८४।२०८।२२६।
२३६।२४०। एवमन्यस्मिन्नपि व्यासे ॥ करणसूत्रं। व्यासाब्धि
घातयुतमौर्विकया विभक्तो जीवाघ्रिपंचगुणितः परिधे
स्तु वर्गः। लब्धेन नित्या परिधिवर्गचतुर्थभागादाप्तपदे
वृत्तिदलात्पतिते धनुः स्यात्। उदाहरण। विहितानिह ये कगु
णानि तेषामधुना धनूंषि तेभ्यो दत्तानि धनूंषि ज्याः
क्रियागणितगणितिकानि तेषां ज्याः। ४८।८२।१२०।

सूक्ष्मपरिधि ७५३ अस्याष्टादशांशेन सावयवाः चापाः
१३३
१२५

स्थूलपरिध्यष्टादशांशेन वा

१	२	३	४	५	६	७	८	९
४१ १११ १२५	८३ ८३ १२५	१२५ ८३ १२५	१६७ ६८ १२५	२०८ ५५ १२५	२५१ ४१ १३५	२८३ २७ १२५	३३५ १३ १२५	३११ :
४२	८४	१२६	१६८	२१०	२५२	२८४	३३६	३७८

एतेनवचापाः परिधिः एकादिनिघ्नाष्टादशांशाः एतेनवाप्येकादिगुणिताः चापाः किंतुस्थूलाः वक्रवृत्तैका: कश्चिन्नरेका एवस्यापितेजीवाः इतिज्ञेयं

सिद्धं तीति । तत्स्थूलगोलेज्योत्पत्तौ वदेत्प्रयवा स्थूलं जीवा ज्ञानं लघुक्रियया चापोनानिघ्नपरिधि प्रथमाकपः स्यात् पंचाहतः परिधिवर्गचतुर्थभागः । अत्राद्योनिते

न खलु तेन भजेद्वृत्तचतुर्थं व्यासाहतं प्रथममाप्तमिह ज्यकास्यात् । उदाहरणं । अष्टादशांशेन समानवृत्तेमेकादि निघ्नेन च यत्र चापः । पृथक् पृथक् तत्र वद क्रमज्जीवां स्वार्कैर्मितं व्यासदलं च यत्र । व्यासः । १२४० । अत्र किल परिधिः । ७५४ । अस्याष्टादशांशेन पृथक् पृथक् एकैका

मूलेनलाघवार्थमष्टादशापवपरिधिः कल्पितः स्थूलाष्टादशांशे प्रथमचापापवर्तेनएकादिनवांतान्याप्रकल्पितास्तेभ्य एवस्त्रोक्तं साधितं

40

लीं॰ व॰ लब्धं घनहस्तसंख्या ।। १९८ ।। करास्तत्र ।। मुखज

४॰ तलजतद्युतिजक्षेत्रफलैक्यं हृतं षड्भिः । क्षेत्रफलं ह=२

१२ | ११ | १० | ७ ६ ५ ५ ६ ७ | १० | ११ | १२

सममेवं वेधगुणं घनफलं स्फुटं ।। समखातफल

त्र्यंशः सूचीखाते फलं भवति ।। उदाहरणं ।। मुखे दश द्वादश ह

स्तुल्या विस्तारदैर्घ्ये तु तले तदर्धमाने यस्याः खाते सप्त कर

श्च वेधः खातस्य संख्यां वद तत्र वाप्यां ।। न्यासः मुखतल

भुजकोटिः योगार्धे प्यो १०।१५ योगः १५ कोटि द्वा १२ पश्चाद

नयोर्घातः २७० जातानि खंडत्रयाणि २७०।३०।१२०। ९

तेषां योगः ४२० षड्भिर्भक्ते जातं समफलं खाते ७० वेध

७ गुणितः ४९० जातं घनहस्तफलं ४९०। खातेप्यत्रिग

करतुल्यचतुर्भुजे जातं किं स्यात्फलं तवामितः किल यत्र वे

२५४।२९४।२०८।२२६।२३६।२४०।स एवापवर्त्तितपरिधिः १८।अतोङ्गानि धनूंषि।१।२।३।४।५।६।७।८।९। एतानि परिध्यष्टादशांशेन गुणितानि स्युः॥ इति भास्कराचार्यविरचिते लीलावत्यां क्षेत्रव्यवहारः समाप्तः॥ छ॥
अथ खातव्यवहारे करणसूत्रं सार्द्धार्य्या॥ गणयित्वा विस्तारं बहुषु स्थानेषु तद्युतिर्भाज्या। स्थानकमित्या सममितिरेवं दैर्घ्ये च वेधे च। क्षेत्रफलं घनगुणं खाते घनहस्तसंख्या स्यात्। उदाहरणं॥
भुजवक्रतया दैर्घ्यं दशेशार्ककरैर्मितं। त्रिषु स्थानेषु षट्पंचसप्तहस्ता च विस्तृतिः। यस्य खातस्य वेधोपि द्विचतुस्त्रिमितः सखे। तत्र खाते कियन्तः स्युर्घनहस्ताः प्रचक्ष्व मे। अत्र सममितिकरणेन विस्तारे हस्ताः ६ दैर्घ्ये।११।वेधे।३। दर्शितं।६

४१

ली॰ व॰ ४२

तो विं किं फलमिष्टिकानां संख्यां च का ब्रूहि कति स्तराश्च

॥ न्यासः॥ १८ [१२ | ३] अथ चितिः॥ ५ [३] ५॥ इष्टिकाघनहस्त

मानं ३६॥ चितिः ४२०॥ लब्धा संख्या लब्धः एवं पाषाणादि।

योर्थः॥ इति चितिव्यवहारः॥ अथ क्रकचव्यवहारे

करणसूत्रं॥ पिंडयोगदलमग्रमूलयोर्दैर्घ्यसंगुणित

मंगुलात्मकं। दारुदारणपथैः समाहतं षट्स्वरेषुविहि

तं करात्मकं॥ उदाहरणं॥ मूले नखांगुलमितोथ नृपांगु

लोग्रे पिंडः शतांगुलमितं किल यस्य दैर्घ्यं तद्दारुदा

रणपथेषु चतुर्षु किं स्याद्धस्तात्मकं वद सखे गणितं द्रु

तं मे॥ न्यासः॥ [२० | १०० | १६] पिंडयोगदलं १८ दैर्घ्यसंगु

णितं १८००॥ मार्ग ४ [१२ १ २] निघ्नं तत्र यदि तिर्यगुक्तवान्ति ड

इष्टिकासंख्या २५६ स्तरा २४

गुणितं ७२००। षट्स्वरेषु ५७६

विहृतं करात्मकं गणितं पंक्ति ११

चितिरिष्टकानां चयस्तस्य यत्क्षेत्रफलं तदुच्छ्रायेण गुणितं तत्सम्भवं घनं भवेत्। एतेनैतदुक्तं भवति यस्य त्रिभुजचतुर्भुजादेस्तादृग्व्यस्तसमक्षेत्रस्याकारो भवति तस्य क्षेत्रस्य क्षेत्रव्यवहारोक्तफलानयनप्रकारेण क्षेत्रफलमानीय तदुच्छ्रायेण गुणयेत् तत्फलं घनाख्यं स्यात्। अथ यथा क्षेत्रफलं चितेरानीतं तथा तद्दीर्घाकारादिष्टकायाः तदानयनप्रकारेणोष्टकायाः क्षेत्रफलं तस्या धनं तदिष्टकोच्छ्रायेण गुणितमिष्टकाघनफलं स्यात्। चितेर्घनफलं यदीष्टकाघनफलेन भाज्यते तदा यल्लब्धं तत्संख्या इष्टकाश्चितौ भवति। अथ यदिष्टकानां चयस्यापि घनफलं तस्मादिष्टकासंख्या वेत्या ग्राणसंख्याप्यानेया। तत्रेष्टकाद्यवत्पाषाणानामानेया। अत्रोपपत्तिस्त्रैराशिकेन यदि क्षेत्रफलमेकहस्तोच्छ्रायं तस्य घनफलं तदेष्टोच्छ्रायस्य किमित्यादि ॥ चितिश्च घनरूपेष्टकादृषदादीनां तस्य व्यवहारोऽगणितं ॥ ८

घः। वृत्ते तत्रैव यद्वा विस्तृतिः पंच वेधे सूचीफलं वद तयोः अपि पृथक् पृथक्॥ न्यासः। १२ [१२] १२ १२ ज्ञातं खातफलं। १९८६। सूचीफलं। ४३२। न्यासः। ९। अत्र खातफलं। १९८२९। सूचीफलं। ११९.६। स्थूलफलं वा। १२७५। सूचीफलं वा। २७५.१ इति खातव्यवहारः॥ अथ चितौ करणसूत्रं। उच्छ्रयेण गुणितं चितेरपि क्षेत्रसंभवफलं घनं भवेत्। इष्टिकाघनहृते घने चितेरिष्टिकापरिमितिश्च लभ्यते। इष्टिकोच्छ्रयहृदुच्छ्रितिश्चितेः स्युः स्तराश्च दृषदां चितेरपि। उदाहरणं। अष्टादशाङ्गुलं दैर्घ्यं विस्तारो द्वादशाङ्गुलः। उच्छ्रितिः त्र्यङ्गुला यासामिष्टिकास्ताश्चिता किल। यद्विस्तृतिः पंचकराष्टहस्तं दैर्घ्यं च यस्यां त्रिकरोच्छ्रितिः स्यात् तस्यां चि

तस्यां चतुर्भुजतव वेधखातः तयप्यासमखातफलं १४४ वेध ९ गुणितं जातं घनहस्तफलं १२९६ चेदयमेव सूची खातसदा स्यात् ४३२ शः सूचीखातफलम् वृत्ते तु व्यासः ५ परिधिः १९.२९ क्षेत्रफलं १९.२९ वेधगुणितं १९२९ अत्र स्पष्टं खातफलं स्पष्टं १६.८ स्थूलं वा २७५ सूचीफलं वा (१२५) २७५ इति ९१.२ ग्रपपंक्ति

42

ली॰ व॰ ४२

त्राकारवार्यैः किं मिताः सन्ति तस्मिन्नथाष्ट आगरा तुल्यं षट्
कधात्वे वशीघ्रं। न्यासः। परिधिः। ६०। लघ्वाकारवार्यैः। ६०।
अथान्यधान्यराशिपरिधिः। ६०। वेधः। ६२। जातं फलं।
६०।११। अथ षट्कधान्यराशिपरिधिः। ६०। वेधः। १२। स्वा
र्य्यैः। २०। ११। कररास्त्रहस्तपरिधिभिर्मितिलग्नस्य राशिः
त्रिंशत्करैः किलः। अंतकोणस्थितस्यापि तिथ्या तुल्य
कुरुः सरवे। छिवे दसास्त्रिभागेक निघ्नात्परिधे फलं। मि
त्यर्द्धवर्णकोणोत्स्यराशेस्तच्चतुराभाजितम्। बहिः को
णस्यापि चघ्नं नव संमितः। तेषामाचक्ष्व मोदिर्घ्यं घन
हस्तान्दृष्यकपृष्यकः। न्यासः ▽ □। ७०। ४५। अत्र कोणस्थस्य
पस्य परिधिस्त्रिनिघ्नः। ६०। अत्र ॐ १५ अंत घ्नो। ६०। अंत्यस्य त्रि।

अंतःस्थ बाह्य स्थां त्वर्णा ह्यो तौ कोणोगौ च अंतर्वाह्यकोणोगौ भित्ति स्थांतर्वाह्यकोणोगौ च भित्त्यंतर्वाह्यकोणे स्थित्वा स्थितिर्यस्य तादृशं विधस्य
एते तैत दृष्टं भवति भित्त्याश्रितराशिपरिधिर्द्विगुणो तत्कोणो स्थितस्य च तुर्गुणो बाह्यकोणास्थितस्य स्त्रिभागे नैकेन गुणितः कर्तव्यः। एवं वि
फलं प्रसाध्य तत्फलं तत्राद्धिके नमान्यंतव्यं फलं यत्तत्कोणस्य यत्रो। परिधि फलं तदा वेत्र्यां दा फलं यदि बाह्यकोणस्य राशेः परिधिफलं तदा सत्रिभागोक
अथ पंचाश्च दशासादिकोणाश्रराशिवाचि त्रिभित्तौ वर्गयोगः पदधनुः परिणामव्यस्तत्रैराशिकेनानुपातः कर्तव्यः। यदि भित्ति वर्गयोगः पदधनुर्बोधको परि

अत्रानिस्रुत्त्वा नित सूक्ष्मान्यन्न इ... निस्पूला नीत्यर्थः तेषु चणकादिषु परिधेर्दशमांशो वेधः अणुषु श्यामाकादिषु परिधेरेकादशांशो वेधः
शूकधान्येषु शाल्यादिषु परिधेर्नवमो भागो वेधः परिधेः षष्ठो भागो वर्गितो वेधेन गुणितो घनफलमेव घनगणितहस्ता भवंति
हस्तसूत्रं हस्तो मितैर्विस्तृतिदैर्घ्यपिंडैर्यत्तस्य घनहस्त एव मागधमानस्य खार्यः भवंति अन्यदेशोद्भवेन व्यवहारस्तत्किं तेन धान्यादिखार्या वस्तु
नि तेन हस्तोन्मितविस्तारपिंडकाष्टादि पात्रं पूरयति तेन गुणकं फलीकृत्य लब्धघनहस्तसंख्यामिष्टां कृत्वा रूपं प्रमाणं कृत्वानुपातेन स्वदेशव्यवहारयो
ग्यं खार्यादिमानं साध्यं यथोक्तात्रिशाख्या समभुवि किल राशिः परिधिः षड्भुजस्य यो भवेद्वर्गः तावद्द्वयहतो गुणितं घनहस्ते च स्थितिः

विस्तृतिहते फलं तदा॥ इष्टिकाचितिदृषच्चितिखातक्राकचव्य
वहृतौ खलु मूलमीदृशं। कर्म्मकारजनसंप्रतिपत्त्या तन्मृदुत्वकठि
नत्ववशेन॥ उदाहरणं॥ यद्विस्तृतिर्दन्तमितांगुलानि पिंडं तथा
षोडश यत्र काष्ठे। छेदेषु तिर्य्यङ्नवसु प्रचक्ष्व किं स्यात्फलं त
त्रकरात्मकं मे॥ न्यासः। विस्तारांगुलाः ३२। पिंडयोगः।१६।
मार्गाः।९। जातं फलं हस्तात्मकं।८। इति क्रकचव्यवहारः॥
राशिव्यवहारे करणसूत्रं॥ अनणुषु दशमांशोऽणुष्वथैको
कादशांशः परिधिनवमभागः शूकधान्येषु वेधः। भवति
परिधिषष्ठे वर्गितो वेधनिघ्ने घनगणितकराः स्युर्म्मागधा
स्तास्तु खार्य्यः॥ उदाहरणं॥ समभुवि किल राशिर्यः स्थितः स्थू
लधान्यः परिधिपरिमितिर्भो हस्तषष्टिर्यदीयाः। प्रवदग

A3

घ्राशां गुलशंकुको टि छायेभ्यश्च कल्पकवीर्यासाध्यो = ३

ली॰ वं॰

८२

तरं कर्णाद्यो रत्तरं विश्लेषन्तु ल्पंजयोः । तेष्व भेवत्त्किं योयुक्ति
मान्वेत्यसोव्यक्तमव्यक्तायुक्तं हि मन्ये रविकं ॥ न्यासः छा
यान्तरं । ८ ॥ कर्णान्तरं । १२ । लब्धे छाये । ३ । ४ । अतः क
र्णो । १५ । २० । एवं कर्णो सूत्रं । छायो कृतेन्तरदीपतलान्तर
घ्नेशंकौ भवेन्नरघ्ने खलु दीपकौच्यं । उदाह॰ । प्रदीपशं
क्वंतरमत्र त्रिहस्ता छायांगुलैः षोडशभिः समा चेत्त ॥ न
दुच्छ्रितिः स्यात्कियती वदाशु प्रदीपशंक्वंतरमुच्यते ता
मे ॥ न्यासः । ३ । शंकुः । १२ । छायांगुलानि । १६ । शंकु
प्रदीपान्तरहस्ताः । ३ । लब्धं दीपकौच्यं हस्ताः । ५ ॥ करणा
सूत्रं । विशंकुदीपोच्छ्रय संगुणाभा शंकूद्धृता दीपनरां
तरं स्यात् । उदाह॰ । पूर्वोक्तसत्वदीपोच्छ्रायः । ५ । शंकु

भोगैकानिघ्नः। ६। एभ्यः फलं तु लग्नेत्तावत्यथस्वखार्थैः
। ६। एतत्खखखग्न्यो नभकं जातजातं ए यक यकफ
लो। ३। ३०। १४०। ३। गिराधिष्ण्यवहारः॥ अथच्छाया
व्यवहारे करणसूत्रं॥ शंकुः प्रदीपतलशंकुतलान्तरघ्न
छायाभवेद्विहृतदीपशिखौच्च्यभक्तः। उदाह०। शंकुप्रदी
पान्तरभूस्त्रिहस्ता दीपोच्छ्रितिः सार्द्धकरत्रया चेत्। शं
कोस्तदार्कांगुलसम्मितस्य तस्य प्रभा स्यात्कियती व
दाशु॥ न्यासः। [illegible] लब्धानि छायांगुलानि। १२। करण
सूत्रं॥ छाययोः कर्णयोरंतरे यत्तयोर्वर्गविश्लेषभक्ता
रसाद्रीषवः। सैकलब्धेः पदघ्नं तु कर्णान्तरं भान्तरेणो
नयुक्तं दले स्तः प्रभे। उदाह०॥ नंदचन्द्रैर्मितं छाययोरं

दीपकतः किंचिद्दूरे द्वादशांगुलः शंकुः स्थापितस्तस्याष्टांगुला छाया दृष्टा ततः पूर्वस्थापितशंकुतः करद्वयाग्रे पुनः स एव स्थापितस्तस्य द्वादशांगुला छाया दृष्टा तदा शंकुप्रदीपांतरं [illegible]

ली० व ४४

॥५४॥ इदं प्रथमछायाप्रदीपतलयो रंतरमानमित्यर्थः। एवं
द्वितीयछायाग्रमानं ।१२६। भक्तशंकुघातेप्रभयाविभक्त इति
ज्ञातमुभयत्रोपिदीपौच्यंसममेवहस्ता।६।एवमिति। य
थात्रछायाव्यवहारे त्रैराशिक कल्पनयात्तयंत्र प्रवर्तते।
तद्यथा। प्रथमछायाल्लो द्वितीयछायायावता।२।धिका
तावताछायावययेव यदिछायाग्रांतरतुल्याभूर्लभ्य
ते।तदाछायया किमितिइत्येवंपृथक्पृथक्छाया।
दीपतलांतर प्रमाणालभ्यते ततो द्वितीयंत्रैराशिकं।
यदिछायाभुजेशंकुः कोटिस्तदाभूतुल्येभुजे किमिति
दीपकौच्यं उभयत्रोपितुल्यमेव। एवंपंचराश्यादिकमखि
लंछित्र्यादि त्रैराशिक कल्पनयैवसिद्धं। यथाभगवता भक्त

ङ्गुलानि। २२। छाया। छा। लब्धशंकुप्रदीपां तरहस्ताः ३। करणानि। छायाग्रयोरंतरस्यांगुलानाभा छायाप्रमाणांतरं हृतं वेदा ः भूशंकुघात प्रभया दी। २२। कियत्कः प्रजायते दीपाग्निवौ व्यमेकं । त्रैराशिके नैवपदे तु तस्य व्यास्तव भेदं हरिसो वविश्वः। उदाहः। शंको भार्क २ मितांगुलस्य सत्वम नेहस्ताकिलास्तांगुला छायाप्राग्मिनुरवकरद्वयाम्निने न्यस्तस्य देशे पुनः। तस्यैवार्कमितांगुलायदि तदा शंकुप्रदीपान्तरं दीपोच्चकियद्वद व्यवहृतिं छायाभिधां वेत्सि चेन्न्यासः २२।२२ अत्र छायाग्रयोरंतरमङ्गुलानि। ५४। छाये। ८। १२। आभ्यां नयोरंतरं। ४। तेन। ५४। गुणिता। ४२१६। छायाप्रमाणांतरेणानेन। ४। भक्ता। लब्धं भूमानं।

ली॰ वः ष्टमुद्दिष्टमेवाप रस्परंभाजितयोर्ययोर्यः शेषस्तयोः स्याद

पवर्त्तनंसः। तेनापवर्त्तनविभाजितौयौतौभाज्यहारौदृढ

संज्ञकौस्तः। मिथोभजेत्तौदृढभाज्यहारौयावद्विभाज्येभ

वतीहरूपं। फलान्यधोधस्तदधोनिवेश्यःक्षेपस्ततःशून्य

मुपांतिमेनाःस्वोर्द्ध्वेहतेंत्येनयुतेतदंत्यंत्यजेन्मुहुःस्यादि

तिराशियुग्मं। ऊर्द्ध्वोविभाज्येनदृढेनतष्टःफलं॥ गुणःस्या

दधरोहरेण। एवंतदैवात्रयदासमास्ताःस्युर्लब्धयश्चेद्वि

षमास्तदानीं। यथागतौलब्धिगुणौविशोध्यौस्वतक्षणा

च्छेषमितौतुतौस्तः॥ उदाहरणं॥ एकविंशतियुतं

शतद्वयंयद्गुणंगणकपंचषष्टियुक्। पंचवर्जितश

तद्वयोद्धृतंशुद्धिमेतिगुणकंवदाशुतं। न्यासः। भा

अथ कुट्टकोदाहृतिः भाज्यः २२१ हारः १९५ क्षेपः ६५ संभवे सति भाज्यहारक्षेपाः केनापि केनापवर्त्याः अपवर्तनविधिरुच्यते ययोः परस्परभाजितयोः भाज्यभाजकयोः शेषः अपवर्तनांकः अत्र भाज्यहारयोर्भाजितयोः शेषः १३ अपवर्त्तनांकः अनेन भाज्यहारक्षेपा अपवर्तिता जाताः न्यासः भा॰ १७ हा १५ क्षे॰ ५ पुनर्भाज्यहारौ तौ दृढसंज्ञिकौ मिथो भक्तौ १७ भाज्यहारौ यावद्रूपं एकमेवावशिष्यते तावद्भक्ते वल्ली भवति भाज्ये १७ भाजके भक्ते लब्धि १ शेषं २ भाजके १५ भक्ते लब्धं ७ अथ [illegible]

श्रीधर : द्विगुणास्तशंकुच्छायाभक्ते शंकौ भवेच्छुगतशेषं छायान्तु शंकहीने दिनगतशेषघ्नांकुदले शंकुना सहिता सश्शंकुः सा चासौ छाया द्विगुणा चासौ सशंकुच्छाया च द्विगुणाश्चशंकुच्छाया तया शंकौ भक्ते लब्धं प्राक्कपालस्थे रवौ दिनगतं भवति अपरकपालस्थे रवौ दिनशेषं स्यात् अथ यदि वगतशेषाभ्यां छायामाह छायेति शंकोर्दलं शंकोर्दिनगतं शेषाभ्यां हृतं च तच्छंकुदलं च दिनगतशेषहृतं शंकुदलं तस्मिन् शंकुनार हिते सति शेषं छाया स्यात्

जातमनल्पकेशापहारिणाखिलजगज्जननैकवीजेनसक
भुवनभवनवनगिरिसरिदुरसुरनरनगरराभिः स्वभेदैरि
दं जगद्व्याप्तं तद्वदखिलंगणितंजातंत्रैराशिकेनैववस्तुभे
दैर्व्याप्तंयद्येवंतद्बहुवक्तव्यकमुक्तमित्याशंक्याह ॥ यत्कि
चिद्गुणभागहारविधिनावीजेत्रवागण्यतेतत्त्रैराशिक
मेवनिर्मलधियामेवावगम्यंविदां ॥ एतद्यद्बहुधास्मदा
दिजडधीधीवृद्धिबुद्ध्यावुधैस्तद्भेदान्सुगमान्विधायर
चितंप्राज्ञैःप्रकीर्णादिकम् ॥ ७ ॥ इतिश्रीभास्कराचार्य
विरचितलीलावत्यांछायाव्यवहारः समाप्तः ॥ अथकुट्ट
केकरणसूत्रं ॥ भाज्योहारः क्षेपकश्चापवर्त्यःकेनाप्यादौ
संभवेकुट्टकार्थंयेनछिन्नौभाज्यहारौनतेन क्षेपश्चैतद्दु

येनभाज्यहारौ अपवर्तितौ भवतस्तेनक्षेपो नापवर्तितः तदा तदुद्दिष्टमदाह
स्त्रां क्षेपं = १

46

ली॰ व॰
४६

तं येन युतं नवत्या विवर्जितं वापि हतं त्रिषष्ट्या। निरग्रकं स्याद्वद
मे गुणं तं स्फुटं पटीयान्यदि कुट्टकेसि। न्यासः। भा। १००। हा
। ६३। क्षे। ९०। जाता पूर्ववल्लब्धिगुणौ। ३०। १८। अथवा भाज्य
क्षेपौ दशभिरपवर्त्य भाज्यः। १०। हा। ६३। क्षे। ९। परस्परं
भजनाल्लब्धफलानि क्षेपं च वाधो धो निवेश्य जातं ६ ३ ९ ०। पू
र्ववल्लब्धो गुणः। ४५। लब्धिः। ७। एते न ग्राह्याः। अत्र लब्धयो
विषमा यातास्तेन गुणो ४५ स्वतक्षणाद्धारात् ६३ वि
शोधिते जातो गुणः। स एव। १८। गुणघ्नभाज्ये क्षेपः। १८००।
९०। युते। १८९०। हरः। ६३। भक्ते लब्धिः। ३०। अथवा ह
रक्षेपौ नवभिरपवर्त्य भा। १००। हा। ७। क्षे। १०। अत्र
लब्धक्षेपकानां वल्ली। १ २ १। लब्धो गुणः। २। क्षेपहारापवर्त्त।

२२१।हा।१८५।क्षेप।६५।अत्र परस्परं भाजितयोर्भाज्य
भाजकयोः शेषः।१३।अनेन भाज्यहारक्षेपाऽपवर्त्तिता
जाताः।भा।१७।हा।१५।क्षे।५।अनयो दृढज्यहारयोः प
रस्परं भक्तयोर्लब्ध्यधोधः क्षेपस्तदधः शून्यंतिविध्य
मिति न्यस्ते जातावली ३।१।५।० उपान्तिमेन स्वोर्ध्वे हते इत्यादि
करणेन जातं राशिद्वयं।४०।३५।एतौ दृढभाज्यहराभ्यां
१७।१५ तष्टौ लब्धिगुणौ जातौ।६।५।एतयोः स्वतक्षणाभ्यामिष्ट
गुणाक्षेपद्त्यप्यवा एकेन द्वेन लब्धिगुणौ।२३।२०।अथ
वा।४०।३५।इत्यादि करणस्त्वं।भवति कुट्टविधौ युक्ति
भाज्ययोः समपवर्त्तितयोरप्यवगुणाः।भवति यो युतिभा
जकयोः पुनः सचमविदपवर्तनसगुणाः।उदाहु०।शतं ह

क्षेप भाज्ययोरपवर्तितयोर्गुणाः समा एव स्युः लब्धिस्त्वपवर्तनांकेन लब्धं को गुणितं तत्तदा लब्धं कोपि ज्ञेयः। क्षेपविधिः सर्वोक्तप्रवर्तेय ॥ एवं दृढभाजकयोरपवर्तितयोर्लब्धिरपव
तिगुणस्त्वपवर्तनांकेन गुणितो गुणाकः स्यात् नान्यथेत्यर्थः। सिद्धं उदाहृतिः शतं हत मित्यादि सूत्रे न्यासः भाज्यः १०० क्षेपः ९० क्षेपभाज्ययो दशापवर्तितयो न्यासः भा. १० क्षे. ९ पूर्व
वत्कृते लब्धि गुणौ २७/३० स्वस्वहाराभ्यां १० तष्टे शेषे ७/० अत्र लब्धयो विषमास्ततस्वस्वहाराभ्यां शोधितौ लब्धिगुणौ ३/७ अत्र गुणात् समागतः १८ लब्धिस्तु नास्ति ३ अत्र दपवर्तकं समप
वर्तितयोर्यथा गुणः किंतु नो लब्धिः लब्धिं छेदिष्ट भवेत्तदापवर्तनांकेनानेन १० गुणिता लब्धिरेव जाता ३० एवं कृते लब्धिगुणौ स्थिरौ जातौ ३ स्वस्वहाराभ्यामिष्ट गुणि
ताभ्यामनेकधा भवतः एकेनेष्टेन १३ द्विकेन २३ त्रिकेण ३३ एवमनेकधा भवतः संगुणायसे धं सैयोऽस्य भाजकेन भक्ता प्रतीति तत्स्यादत्र योऽयं ॥ युति भाजकयोरपि भाज्य
९० हारः ६३ क्षे ९ नवापवर्तितौ क्षेपहरौ न्यासः १७ ॥ ७ पूर्ववद्वल्ली लब्धि गुणौ ४३ स्वस्वहाराभ्यां १७ तष्टे शेषे ३/२ अत्र गुणात् समागतः अयमेवापवर्तनां

२८
भा

कुट्टकेन द गुणितौ जातौ लब्धिगुणौ [illegible]
पूर्वगततत्स्थानेन एव सर्वको २२

वहद्दी ३/८ पूर्व ५२
हा ६३
हार ६३

47

ली॰ व॰ ४९

पद्मस्य पद्यवा।१६।१। १८।८। वा।२७।१। १७।। द्वितीयो दाहरणं। यद्गुणागणकबद्धिरन्वितावर्जितापदशभिः षड्गुणैः।। स्यात्त्रयोदशहृता निरग्रकास्तंगुणं कथयमेऽपृथक्पृथक्।।न्यासः।भा।१६।हा।१३।क्षे।१०।प्राग्वज्जातेगुणगाप्ती।१।२।८। अत्रापि लब्धयो विषमा इत एतेगुणगाप्ती स्वस्वतक्षणाभ्यां १३।१६।शोधितेजाते।१२।१४। पर।।यद्वा षड्भिरुनः क्षेपस्तेनगुणाप्ती स्वहाराभ्यां पातिते जाते गुणाप्ती।१।२।८।कस्या सूत्रं।।गु णलब्ध्योः समं ग्राह्यं धीमता तक्षणेफलं।हरतष्टे धनक्षे पेगुणलब्धी तुपूर्ववत्।क्षेपतक्षणलाभाढ्यालब्धिः शुद्धौ तुवर्जिता।उदाह॰।येनसंगुणिताः पंचत्रयोविंशतिसंयुता।वर्जिता वात्रिभिर्भक्तानिरग्राः स्युःसकोगुणः।भा।

तां ८।गुणितां ।८०।जातः स एवः अप्यवाभाज्य दो पोगुनहार

दो पोचापवर्त्तितौजातौ भा-।९०।हा।१७।क्षे।१।अन्नतः पूर्व

वज्जात्तावल्ली ।१।१। गुणाः क्षाः।१।हार क्षेपापवर्त्तितन नवभिर्गु

णितेजातः सेएवः।८०।क्षेपभाज्यापवर्त्तनेन।१०।गु

णितेलब्धिक्षाः।३०। सैव गुणाभजनाभ्यां लब्धिक्षा।३०।गु

णातव्या सहारौ क्षेपोऽस्य एवा गुणलाब्धी।८०।।२३०।

भा।९४४।२३०। इत्यादिकरणात्सूत्रं ।। क्षेपजेतत्सरणात्त्गुणे

गुणा ली लोविश्लेषशुद्धिजे अन्नपूर्वोक्तोदाहरणेनवति क्षेप

जौलब्धिगुणौजातौ।३०।८०। एनौ स्वतक्षणाभ्यामाभ्यां।

१०।१७। इष्टशोधितौ यथोक्तेन स्मितौ लब्धिगुणौ नवति

शोधितक्षेपेजातव्यो।७।१४।५। एतयोरपि स्व स्व तक्षणांशे।

योगजे=५
क्षे=
योगजे=४

४४

ज्ञेयः शून्यं गुणस्तत्र क्षेपो हारहृतः फलं = ३

ली. व. द्विगुणसहारक्षेपादिभिस्सन्निजाते। ७। ४। करणसूत्रं॥
४८
क्षेपाभावोऽथवा यत्र क्षेपः शुध्येद्धरोद्धृतः। ज्ञेयस्तच्छून्यं
गुणौ तत्क्षेपो हार हृतः फलं। उदाह०। येन पंचगुणिताः ख
खसंयुताः पंचषष्टिसहिताश्च तेऽथवा। स्युस्त्रयोदशहृ
ता निरग्रकास्तं गुणं गणक कीर्त्तयाधुना। न्यासः। भा।
५। हा। १३। क्षे०। क्षेपाभावे गुणाप्ती ०। ०। ०। अथवा। क्षे। ६५।
वारद्वा। १३। न्यासः। भा। ५। हा। १३। क्षे। ६५। क्षेपः शुध्येद्धरोद्धृ हृ=
तः ज्ञेयः शून्यं गुणस्तत्र क्षेपो हार हृतः फलमिति जाते गु
णाप्ती। ५। ०। वा। १३। ५ इत्यादि। अथ सर्वत्रैक कुट्टके गुणा
लब्ध्योरनेकधा दर्शनार्थं करणसूत्रं। इष्टाहतस्वस्वहरे
ण युक्ते ते वा भवेतां बहुधा गुणाप्ती। अस्य व्याप्तिः स्पष्टे

५।हा।३।क्षे।२२३। अत्र वल्ली।२।१। पूर्ववज्जातं भाज्यशिष्टयं ४ हा २२३।
एतौ भाज्यहाराभ्यां तष्टौ स्वक्षेपेणा योगाशेषौ त्रिभिन्न लब्धौ सन्नल
भ्यते उद्धृतशेषं चापि स्तत्क्षेपेणोनवलभ्यं तेनेत्र नग्राह्या:
।गुणलब्ध्योः समं ग्राह्यं धीमता तक्षणे फलं। इति ३। तस्
मैव ग्राह्या। एवं जातौ गुणाप्ती:।२।११। क्षेपतक्षणलाभाढ्यु
इति रूपक्षेपे जातौ।१।६।३। अत्र लब्धस्वहरेण युक्तो इति छि३।
रीतौ स्वहारौ क्षेपे च यथा धनलब्धिः स्यादिति जातौ।७।
४। एवं सर्वत्र। अथवा हरतष्टे धनक्षेपे। इति न्यासः। भा।५
।हा।३।क्षे।२। पूर्ववज्जातौ गुणाप्ती:।२।४। एतौ स्वहाराभ्यां वि
शोधिते ऋणक्षेपे जातौ।१।१। क्षेपतक्षणलाभाढ्या लब्धिरि
ति जातौ क्षेपजा।१।२।१। अथ क्षेपतक्षणेन ते।२।१। धनलब्ध्यर्थं

ली. व. ४८

एवं तदहर्गणचनत्याऽधिमासावमाग्रकाभ्यां दिवसा रवीन्दोः।
ग्रहस्य विकलाशेषाङ्कहताद् हर्गणा योराशिनयनं नेच्युया। षष्टि
भाज्यः कुदिनानि हारः। विकलावशेषं शुद्धिरिति प्रकल्प्य
साध्ये गुणाप्तो तत्र लब्धिर्गमिता विकलाः स्युः। गुणामि
तिकलाशेषं कलाशेषाल्लब्धिः कलाः। गुणोभागशे
षः। तत्र भागशेषं शुद्धिः कुदिनानि हारः। त्रिंशद्भाज्यः लब्धि
भागाः। गुणोराशिशेषं। द्वादशभाज्यः। कुदिनानि हारः।
राशिशेषं शुद्धिः। फलं राशयः। गुणोऽहर्गणः स्यादि
ति। अस्योदाहरणानि प्रश्नाध्याये। एवं कल्पाधिमासा
भाज्याः रविदिनानि हारः। अधिमासशेषं शुद्धिः ल
ब्धिर्गताधिमासाः। गुणो गतरविदिवसाः। एवं कल्पा

गुणो भगणशेषं। कल्पभगणा भाज्यः कुदिनानि हारः। भगणावशेषं शुद्धिः
फलं गतभगणाः ५ वं. ४

क्षेपं विश्लेषपरिकल्प्य मिति या = ३

मेव दर्शिता। अथवा भागहारेणात्तष्ठयोः क्षेपभाज्ययोः गुणाः
प्रागवत्ततो लब्धिर्भाज्याद्गुणश्चक्षेपात्। अथास्थिरकुट्टकः।
क्षेपे तक्षणरूपे यदि वा विशुद्धौ स्यातां क्रमाद्ये गुणकारलब्धी। अ
भीप्सितक्षेपविशुद्धिनिघ्ने स्वहारतष्टे भवतस्तयोस्ते। प्रथ
मोदाहरणे। दृढभाज्यहारयो रूपक्षेपयोर्न्यासः। भा १७ हा १५
क्षे १। ॥ अत्र गुणाप्ती ७। ८। एते त्विष्टक्षेपेण पंचकेन गुणि
ते स्वहारतष्टे जाते। ५। ६। अथ रूपशुद्धौ गुणाप्ती। ८। ९।
एते पंचगुणे स्वहारतष्टे च जाते। ०। १। एवं सर्वत्र अस्य ग्र
हगणितेउपयोगः। अथ तदर्थं किंचिदुच्यते। कल्प्याथ
शुद्धिर्विकलावशेषं षष्टिश्च भाज्यः कुदिनानि हारः। तज्जं
फलं स्याद्विकला गुणस्तु लिप्ताग्रमस्माच्च कला लवाग्रं।

50

लीला. व. ५

चयांकघातः संख्याविभेदाः नियतैः स्युरंकैः। भक्तोंक
मित्यांकसमासनिघ्नः स्थानेषुयुक्तो मितिसंयुतिः
स्यात्॥ अत्रोद्देशकः। द्विकाष्टकाभ्यां त्रिनवाष्टकैर्वा
निरंतरं ह्यादिनवावसानैः संख्याविभेदाः कति सं
भवंति तत्संख्यकैक्यानि पृथक् वदाशु॥ न्यासः २।
८। अत्र स्थाने २ स्थानांतमेकादिचयांकाः १।२।
घातः २ एवं जातो संख्याभेदो। अथ समस्व घातो अंक
समासः १० निघ्नः २० अंकमित्यानया २ भक्तः १०।
स्थानद्वये संयुक्तो जातं संख्यैक्यम् ११०। द्वितीयो
दाहरणे न्यासः ३।८।९। अत्रैकादिचयांकाः १।२।३। घा
तः ६। एतावंत संख्या भेदाः ६। घातः ६। अंकसमासः।

वमानिभाज्यः चंद्रद्दिवसाहारः। अत्रवमशेषंगुणः। फलं
गतावमानि। गुणोगताः चांद्र — दिवसाः। करणसूत्रं। १।
एकोहरश्चेद्गुणकौविभिन्नौ तदागुणैक्यंपरिकल्प्यभाज्यं।
अग्रैक्यमग्रंकृतउक्तवद्यः संश्लिष्टसंज्ञः स्फुटकुट्टकोऽसौ। उदाहरणम्। कः पंचनिघ्नो विहृतस्त्रिषष्ट्यासप्तावशेषोऽथसएवराशिः। दशाहतः स्याद्विहृतस्त्रिषष्ट्याचतुर्दशाग्रोवदराशिमेनं अत्रगुणैक्यंभाज्यः। १५। शेषैक्यं। २१। गुणकः। न्यासः भा। १५। हा। ६३। क्षे। २१। पूर्ववज्जातौ गुणाः। ७। फलं। २। गुणोऽत्र हृढहाराच्छेषोराशिः। १४।।
इतिलीलावत्यांकुट्टकाध्यायः समाप्तः। अथगणितपाशेतिर्ह्दिस्थकैः सख्यायाः करणसूत्रं। स्थानांतमेकादि

ली॰ व॰

लङ्के देस्लत्स्तुष्यकृवृत्तैः। प्राग्भेदा विहृता भेदा न्त्संख्यो॰
कं च पूर्ववत्। अत्रोद्देशकः। द्विकैक अपरिमितैः कति सं॰
ख्यकाः स्युस्तासां पृथक् गणकाः मम प्रब्रूहि। अंभो॰
धिकं भिन्नाशारम्भस्तत्र शैलत्र्यधिकैः वेदकपाशामितैः स्युन्तिकि
विशारदोऽसि। न्यासः। २२११। अत्र प्राग्वद्भेदाः। २४। यावत्स्या
ने कुलल्या रत्ति। अत्र प्रथमं तावत्स्थानद्वयोस्तुल्ययोः प्रा॰
ग्वत्स्थानद्वयाज्जातो भेदो। २। पुनरन्यत्रापि स्थानद्वये
तुल्यौ तत्राप्येवं भेदो। २। भेदाभ्यां प्राग्भेदाः। २४।। भक्ता जा
ताः संख्याभेदाः। ६। तद्यथा। २२११। २११२। ११२२। २१२१। १२२१।
१२१२। पूर्ववत्संख्यैक्यं च। ६६६६। न्यासः। ४४५।५।२। अत्रा
पि पूर्ववद्भेदाः। १२०। स्थानत्रयोस्तुल्यभेदो। ६। भक्ता जाता॰

२०। हृतः। २२०। अंकमित्या भक्तः। ४०। स्थानत्रयोत्थयुक्तो
जातसंख्यैक्यं। ४४४०। तत्रयोदाहरणे न्यासः। ३४५
६७८९॥ एवमत्र संख्याभेदाः चत्वारिंशच्छतं लक्षाणि शत
त्रयं विंशतिश्च। ४०३२०। संख्यैक्यं च। चतुर्विंशतिः खर्वा
णि त्रिषष्टिपद्मा नवनवतिकोटयः नवनवतिलक्षा
णि पंचसप्ततिसहस्राणि शतत्रयं षष्टिश्च। २४६३९९९९
७५३६०। उदाहरणं। पाशांकुशाहिडमरूककपालशूलैः
खट्वांगशक्तिशरचापयुतैर्भवंति। अन्योन्य हस्तकलि
लेः कति मूर्तिभेदाः शंभोर्हरेरिव गदारिसरोजशंखैः। न्या
सः। स्थानानि १०। जाता मूर्तिभेदाः। ३६२८८००। एवं ह
रेश्च। २४। विशेषक सूत्रं। यावत्स्थानेषु तुल्यांका

कतिसंख्याविभेदाः स्युर्यदि वेत्सि निगद्यतां = ५

52

ली॰ व॰ ५२

ख्याविभेदाः नियतैकयोगे। तत्वान्वितस्यानकसंख्य
काया ऊनैकयोगेका घंतं नयेदन्त्यम्। संक्षिप्तमत्कांष्टयु-
नाभ्येनलांतोऽस्ति य समासु रीतिलघ्वस्व। उदाहरणम्। स्थी-
पंचस्यानस्थितैरंकैर्यद्यद्योगस्त्रयोदश। कति भे-
दाः भवेत्संख्या यदि वेत्सि निगद्यताम्। अत्रांकैक्यं ति-
रैकार। ८ तन्निरेकं स्थानांतमेकापचितमेकादिभिः
भक्ताः। न्यासः। ७।६।५।४। इत्येषां घातः अधःस्थितेन
भक्तफलानाः संख्याभेदाः। ४८५। न गुणो न हरो न कृ-
तिर्न घनः पृष्टस्तथापि दुष्टानाम्। गर्वितगणकबटू-
नां स्यात्पातोऽवश्यमंकपाशेऽस्मिन्। येषां सुजातिगु-
णवर्गविभूषितांगी शुद्धाखिलव्यवहृतिः खलु कं-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११

४८५५५। ८४५५५। ५४८५५। ५८४५५। ५५४८५। ५५८४५। ५५५४८। ५५५८४। ८४। ४५८५५। ८५४५५। ५४५८५।

५८५४५। ५५४५८ ५५८५८। ४५५८५ ८५५४५। ५४५५८। ५८५५४ ४५५५८ ८५५५४

भेदाः।२०। तद्यथा (५५५४८। ५५५८४। ५५८४। ५८५५४। ५४५। ५५४५५८। ५५८। ४८५५५। ८५५५। ८५५४५। ८२४५५। ८५५५४। ८५५५) एवं विंशतिः। अथ सैव्यैकं च।।११८६६ ८८८। अतिधृताकैरन्त्यैकरणसूत्रं। स्थानांतमेकापचितांतमेकघातः समांकेषामिति प्रभेदाः। उदाहरणम्। स्थानबद्धकाश्चितैरंकै रत्याद्यैरेकेकोनवर्जितैः। कति संख्याविभेदाः स्युर्यदि वेत्सि निगद्यतां।।

मां

अत्रांतिक्रोनवमा ८। अत्राद्ययावत्स्थानमेकापचितोत्थः ८९८७६५४। एवं घाते जाताः संख्याभेदाः ४०३२०। करणसूत्रं। निरेकामैके।१२३। क्वापि दत्तिरेकस्थानांतमेकापचितं विभक्तं। रूपादिभिस्तन्निहतैः समासः सं

53

ली॰ व॰ भास्कराचार्यविरचितायां लीलावत्यां गणितपाठ्यां

५३

समाप्तश्चांकपाशाधिकारः समाप्तेयं लीलावतीना-
म गणितपाटी ॥ ॥ अग्राघरवराडंवसुदेवसम्मित
स्यानकु तिर्यत्रशरार्कतुल्या । तत्रादृशमांकैर्गणा
कञ्चवदवेदसदैतत्सवतांश्चरिष्ठः ॥१॥ भक्तास्त्रिभि
र्येगुणितो नवत्या ९० । हीनो निजार्द्धेन युतः पदेन ।
त्रिभिश्च पादैरहितश्च षष्ठ्या ह्यस्ता राशिमेकाग्रधिया
वदाशु राशिः १५ पंचदृष्टाः त्रिभिर्भक्ताः १५ । नवत्या
गुणितः १४५० । निजार्द्धेन हीनः ७२५ । अस्यपदेन
युतः ७५ । युतः ७४० । त्रिभिः पादैः रहितः १८० । जा
तो षष्ठिः । समाप्तोऽयं ग्रंथः । शाकेऽग्निग्रहगिरिश्रुषानवर्षा

ठसत्ताः। लीलावती हसस्सोक्तिष्ठदाहरंत्तितेषांसदे
वस्तरखुसंपन्नैयेत्तिवृद्धिं।१। अष्टौ व्याकरणानिषट्‌च
भिषजांव्याव ष्टुनासंहिताः षट्‌तर्क्काः गणितानिपं
चव ठरोवेदान धीते स्मयः। रत्नानांत्रितयंद्वयंचवि
बुधेमीमांसयोरंतरं सद्ब्रलैकजगावणाधर्माहिमास्ते
स्याः कविभास्करः।१। गणितपाटीवृत्तसंख्या।२२१।
भोग्याघ्राकेनन्वयनाचाकानांभोग्यासवः पूर्वविल
घापिगडात्र।१० यांत यान्नूत्कलवैपरस्माद्भुक्त्वास
वोभोग्यगतास्युयोगं।१। मेषादिकानांमिवसायना
ग्राः ग्रहानिपिडानिखलस्फुटानि। भवंतितास्मिन्नु
पपत्ति रेषा मयात्र सर्वा प्रकटीकृतास्ति।१।इतिश्री

यां शमनतायते। नभस्ये कृष्ण नवमीगुरौ वारे लक्ष्मीनंदनति
खत्। लिखितं तत् यथाप्रति ॥ [illegible] ॥ छ ॥ [illegible] ॥ शुभमस्तु।
सम्वत् १९८६ चैत्रशुक्ले चतुर्दशी प्र० ३० समाप्तम्॥ पु-
लिखितं साधुराम मुलाज्म लिखारी मंदिर श्री रघुना-
थजी पुस्तकालय जम्मू स्टेट्॥

नं. २९

त्रिंवल्लभस्यअ[illegible]कलीलावत्यां
नं० २८५६